

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Lars Lind

Utom rimligt tvivel
– speciellt om muntliga utsagor

Examensarbete
30 högskolepoäng

Handledare
Per-Ole Träskman

Ämnesområde
Straff och processrätt

Termin
Ht 2008

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
1 INLEDNING	3
1.1 Syfte	3
1.2 Avgränsning, metod och material	3
1.3 Disposition	4
2 RELEVANTA RÄTTSLIGA PRINCIPER	5
2.1 Fri bevisprövning och fri bevisvärdering	5
2.2 Omedelbarhetsprincipen	6
2.3 Koncentrationsprincipen	7
2.4 Oskyldighetspresumtionen	7
3 BEVISVÄRDERING I SVENSK JURIDISK DOKTRIN	9
3.1 Temametoden	9
3.2 Värdeметoden	10
3.3 Induktiv metod	11
3.4 Alternativa hypoteser	12
4 BEGREPPET ”UTOM RIMLIGT TVIVEL”	14
4.1 Innebörden av rimligt tvivel i allmänhet	14
4.2 Rimligt tvivel i praxis vid muntliga utsagor	19
4.2.1 Erfarenhetssatser	19
4.2.1.1 Trovärdighetsbedömning	19
4.2.1.2 Tillförlitlighetsbedömning	21
4.2.2 Högsta Domstolens praxis, friande domar	22
4.2.3 Högsta Domstolens praxis, fällande domar	34
5 SLUTKOMMENTARER	47
5.1 Målsägandeutsagans bärkraft	47
5.2 Prövningen av alternativa hypoteser	48

5.3	Domskälens utförlighet	50
5.4	Ökade krav på stödbevisning	51
5.5	Slutord	51
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	53
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	55

Summary

One of the more difficult tasks that have to be dealt with in the courtrooms today is the determination of truthfulness in a witness statement. In cases lacking medical examination reports or any other kind of technical evidence the court has to rely on its ability to determine whether a witness is trustworthy and therefore is giving a statement consistent with the truth. The evaluation of this type of evidence can never be made with the same degree of certainty as the evaluation of physical evidence. When it comes to witness statements it is not possible to reach a one hundred percent certainty that the witness is telling the truth. The standard of burden of proof can therefore never be set as high as *beyond all doubt*.

In the Swedish legal system the standard burden of proof in criminal cases is defined as “*beyond reasonable doubt*”. This standard, however, is not formally defined in legislation. Instead it has been left to the courts to set the standard in their rulings. This means that the courts have had the task to decide the level of proof that should be required in order to prove a case beyond reasonable doubt. For the benefit of the lower courts the Supreme Court has established a number of criteria to be used when it comes to determine the trustworthiness of a witness and the reliability of his or hers statement. These criteria are presented and commented upon separately in this essay. Synoptic views of the Swedish models of evidence assessment are presented as well as a short briefing on the main principles of the Swedish criminal proceedings relevant to this work. The perception of the meaning of “*beyond reasonable doubt*” in literature is presented. By analysing a number of Supreme Court criminal cases, guilty as well as non-guilty verdicts, the difference between reaching up to the burden of proof and not being able to do so is illustrated.

The main difficulty of this essay is that statements concerning the lower level of burden of proof are stated in general terms both in literature and in the Supreme Court verdicts. It is especially difficult to translate statements in literature into a useful practical term, as the essay will show. It is equally difficult to translate the statements of the Supreme Court into an abstract expression of the lower level of burden of proof.

The main conclusions drawn in this essay are regarding the quality of the witness statement, its ability to establish grounds for a guilty verdict and the testing and out ruling of alternative courses of events.

Sammanfattning

Ett av de stora problemen som domstolarna ställs inför i sin dömande verksamhet är hur man ska kunna värdera sanningshalten i en vittnesutsaga. I de fall där stödbevisning i form av rättsmedicinska utlåtanden eller annan teknisk bevisning saknas kan man bara falla tillbaka på trovärdigheten hos utsagepersonen och tillförlitligheten av dennes utsaga. Detta är en bedömning som aldrig kan bli lika säker som t.ex. bedömningen av om ett fingeravtryck har avsatts av en viss person eller ej. Man kan rimligen inte nå en hundra procentig övertygelse om att en person talar sanning. Kravet på bevisningens styrka kan därför inte sättas till ställt utom allt tvivel.

Beviskravet i svensk rätt vad gäller brottmål är att rättens övertygelse om den tilltalades skuld ska vara ställd utom rimligt tvivel. Då lagreglering saknas om beviskravet har detta fastställts i praxis. Detta i sin tur innebär att det är i domstolarna som man har fastställt vad som krävs för att beviskravet ska anses uppfyllt. Till ledning för domstolarna har Högsta Domstolen ställt upp ett antal kriterier som används som stöd för bedömningen av utsagepersonens trovärdighet och utsagans tillförlitlighet. De av Högsta Domstolen uppställda kriterierna som används vid bedömningen presenteras och kommenteras här separat. En överskådlig bild ges av de förekommande bevisvärderingsmetoderna i svensk rätt samt en kortare presentation av relevanta straffprocessliga principer. I uppsatsen undersöks uppfattningen i doktrinen om vad beviskravet innebär i mål där den huvudsakliga bevisningen består av en målsägandets utsaga. Genom analys av ett antal rättsfall med både friande och fällande domar ges en bild av skillnaderna mellan mål där beviskravet har ansetts uppfyllt och de mål där så inte har varit fallet.

Svårigheterna med ämnet är framförallt att det inte redovisas speciellt utförligt i vare sig doktrin eller praxis vad som kan betecknas som beviskravets nedre gräns. Det framgår av uppsatsen att det oftast, i doktrinen, handlar om generella uttalanden som är svåra att omvandla till ledning för det praktiska arbetet. Omvänt är det så att de uttalanden man finner i praxis är svåra att omformulera till ett abstrakt uttryck för innebörden av beviskravets nedre gräns.

Det som främst kan konstateras i uppsatsen är att en målsägandets utsaga måste hålla en viss kvalitet för att kunna läggas till grund för en fällande dom samt att alternativa förklaringar till händelseförloppet som kan bedömas lika troliga har kunnat uteslutas.

1 Inledning

1.1 Syfte

Förmånen att kunna avgöra om en utsaga är sann är få förunnad. Det som för en människa framstår som sanningen uppfattas av en annan som en orimlighet. När man talar om sanningshalten i en utsaga avgiven muntligen inför domstol talar man den historiska sanningen, alltså det som verkligen har inträffat och inte det som utsagespersonen anser har inträffat även om detta kan te sig lika verkligt, för denne, som den historiska sanningen. Den hörde kan därmed förmedla ett trovärdigt intryck och det enda som kan hjälpa domstolen att komma fram till den historiska sanningen är en analys av tillförlitligheten i utsagan. Det kan naturligtvis även vara så att den hörde medvetet förmedlar en osann utsaga av olika anledningar. Då dessa anledningar inte alltid går att klarlägga återstår det även här bara att analysera utsagans tillförlitlighet. Denna analys måste nå upp till beviskravet ställt ”utom rimligt tvivel”¹ i brottmål. Detta är, enligt min uppfattning, ett av de svåraste problem man ställs inför i domstolarna idag. Föremålet för detta arbete är att undersöka vad beviskravet utom rimligt tvivel innebär vad gäller muntliga utsagor och hur man når upp till kravet.

1.2 Avgränsning, metod och material

Som nämndes ovan är analys av muntliga utsagor inte något som kan göras med lätthet. För att nå detta mål ska jag undersöka hur domstolarnas analysmetoder ser ut samt vad som har krävts i praxis för en fällande dom. Jag har använt en enkel undersökande metod för att utröna vilka rekommendationer som finns för domstolens utsageanalyser och hur praxis ser ut idag. För att genomföra detta arbete har jag använt mig av förarbeten, doktrin och praxis.

Avgränsningen som måste göras är att jag avser uppehålla mig vid målsägandetsagor vad gäller domstolens bedömningar. Detta för att det oftast är där man finner uttalanden i domskälen vad gäller tillförlitligheten av utsagan. Det faller sig då naturligt att välja mål som inte innehåller någon dominerande stödbevisning eftersom dessa mål sällan innehåller någon längre analys av målsägandetsagan. Jag har inte begränsat mig till någon speciell kategori av målsägande eftersom det, enligt min uppfattning, inte görs någon större skillnad mellan exempelvis barn och vuxnas utsagor i domstolen. De fall då domstolen huvudsakligen har en målsägandetsaga att lägga till grund för bedömningen är ofta sexualbrott eller brott begångna inom en hushållsgemenskap. Dessa brott bevittnas i regel inte av någon

---

¹ NJA 1980 s. 725.

utomstående och ofta saknas teknisk bevisning. Av denna anledning kommer arbetet att domineras av denna typ av rättsfall.

1.3 Disposition

Jag har valt att lägga upp arbetet på följande sätt. Först presenteras de grundläggande lagreglerna som ligger till grund för den fria bevisprövningen samt den fria bevisvärderingen. Därefter presenteras de övriga relevanta processuella principerna. Sedan presenteras de rekommendationer och metoder som går att utläsa ur förarbeten och doktrin. En rättsfallsanalys följer därefter bestående av ett antal relevanta fall där bevisningen i målet i huvudsak utgjorts av en målsägandeutsaga. Kommentarer kommer att läggas in i arbetet kontinuerligt för att underlätta läsningen. Till sist följer en slutkommentar där delar av uppsatsen diskuteras.

2 Relevanta rättsliga principer

2.1 Fri bevisprövning och fri bevisvärdering

Rättegångsbalken 35 kap 1§ stadgar att:

”Rätten skall efter samvetsgrann prövning av allt, som förekommit, avgöra, vad i målet är bevisat.

Vad om verkan av visst slag av bevis är stadgat vare gällande.”

Detta är vår grundläggande princip för den fria bevisprövningen och den fria bevisvärderingen. Innebörden är att det inte finns någon gräns för vilka bevis som får beaktas av rätten så länge dessa har lagts fram under rättegången. Det innebär också att domstolen fritt kan bedöma bevisvärdet av ett framlagt bevis.² Detta gäller då även muntliga utsagor avgivna av målsäganden.

Den fria bevisprövningen och fria bevisvärderingen infördes genom nya rättegångsbalken, vilken trädde i kraft 1942. Av processlagsberedningens anförande³ framgår bl a. vad gäller RB 35:1:

”Detta innebär såväl att någon begränsning ej uppställs i fråga om de kunskapskällor, som får användas för sanningens utletande, som ock att domaren vid värderingen av den föreliggande bevisningen icke är bunden av legala regler. /.../ Regeln om domarens frihet vid bevisvärderingen innebär icke, att han får grunda sitt avgörande på en rent subjektiv uppfattning rörande de olika bevisens värde. /.../ Ej heller får avgörandet grundas å totalintrycket av materialet. Det åligger domaren att för sig själv och även för andra i domskälen klarlägga de olika grunder, på vilka han stöder sin övertygelse.”

Förutom den frihet som här fastslås påtalar man alltså att subjektiva uppfattningar inte får ligga till grund för bedömningen. Ej heller får man göra bedömningen grundat på totalintrycket av materialet. För att säkerställa detta kräver man att domstolen ska förklara hur man kommit fram till sitt avgörande i domskälen. Detta borde borga för att det i domskälen alltid ska gå att utläsa hur domstolen har gjort sin bedömning av exv. tillförlitligheten i en muntlig utsaga. Därmed bör man kunna bedöma var gränsen går för att anse att beviskravet är uppfyllt. Fitger kopplar samman den fria

---

² Ekelöf och Boman, s 20.

³ SOU 1938:44 s. 377f.

bevisprövningen med de krav som kan ställas på domskälens utförlighet. Han säger följande:⁴

”I vårt nutida demokratiska samhälle torde det närmast utgöra en självklarhet att en domare även i bevisningsfrågor bör relativt utförligt redovisa sin uppfattning och han resonerar.”

2.2 Omedelbarhetsprincipen

RB 17:2 samt 30:2 stadgar att:

”Om huvudförhandling hållits, skall domen grundas på vad som förekommit vid förhandlingen.”/.../

Omedelbarhetsprincipen skall alltså säkerställa att enbart material som blivit presenterat inför domstolen under huvudförhandlingen läggs till grund för domslutet. Detta innebär, enligt Ekelöf⁵, inte enbart att domen ska grundas på vad som framkommit under huvudförhandlingen utan att rätten ska grunda sin bedömning på sin *iakttagelse* av materialet. Domen ska alltså inte grundas på vad som protokollförts under förhandlingen. Före processreformen 1948 rådde den omvända situationen och endast det som protokollförts under huvudförhandlingen betraktades som processmaterial. Denna ordning innebar följaktligen att endast protokollfört material kunde läggas till grund för domen. I det fall man skulle grunda sitt beslut, helt eller delvis, på material som inte förts fram under förhandlingen är detta grund för rättegångsfel vilket, vid ett överklagande, leder till återförvisning till den instans som begick felet.⁶

I samma paragraf ryms också det stadgande som fastställer att endast domare som deltagit i hela huvudförhandlingen kan delta i överläggning till dom. Det anses alltså i svensk rätt att den bästa möjligheten att bedöma bevisning är om den presenteras direkt inför rätten.

Detta kan självfallet leda till att bevis som kan påverka utgången av målet ej kan beaktas pga. misstag, undermålig utredning eller dylikt, från åklagarsidan eller den tilltalades försvar. Å andra sidan säkerställer det, förhoppningsvis, att ingen döms på grunder som han ej kunnat bemöta. Samtidigt ställer det höga krav på åklagarsidan att genomföra en hållbar utredning innan åtal väcks. Denna princip för oss över till en sammanlänkad princip.

---

⁴ Fitger, Rättegångsbalken, 3:e avd:2.

⁵ Ekelöf och Boman, s. 22.

⁶ RB 59:1 p4 samt 59:3 3st.

2.3 Koncentrationsprincipen

RB 43:11 1 st, samt RB 46:11 1 st:

”Huvudförhandlingen skall genomföras utan onödiga uppehåll och så långt som möjligt i ett sammanhang”.

Motiveringen i förarbetet⁷ är att de bästa förutsättningarna för bevisbedömning är om bevisen läggs fram inför rätten i ett sammanhang. Detta underlättar för rätten att göra en samlad bedömning. Detta innebär inte, som nämnts ovan i avsnitt 2.1, att rätten ska göra sin bedömning på någon form av totalintryck av materialet. Denna princip är sammanlänkad med omedelbarhetsprincipen på så sätt att den underlättar för domstolen att hålla processmaterialet i minnet och därmed möjligheten att tillämpa omedelbarhetsprincipen.⁸ Det är inte svårt att tänka sig att en huvudförhandling som delas upp i flera delar är svårare att få ett samlat grepp om än den förhandling som är sammanhållen. I regel presenteras bevisning i en viss ordning medvetet för att bygga upp till en slutsats av framlagda materialet. Det underlättar inte bara för den som lägger fram bevisen utan även för den som ska framföra motbevisning. Alla parter i målet bör med detta arbetssätt få en bättre överblick över vilka fakta som är relevanta i målet.

2.4 Oskyldighetspresumtionen

EKMR⁹, artikel 6, p. 2. stadgar att *”Var och en som blivit anklagad för brott skall betraktas som oskyldig till dess hans skuld lagligen fastställts.”* Utgångspunkten då någon misstänks och kanske sedan åtalas för ett brott är alltså att denne ska betraktas som oskyldig. Vi kan bortse från den icke könsneutrala formuleringen i paragrafen, åtminstone så länge det fortfarande är så att män är överrepresenterade bland de dömda kriminella i vårt land. Presumtionen innebär, av relevans för denna uppsats, att den anklagade har rätt att förhålla sig passiv under utredningens gång vilket innebär att åklagaren och målsäganden har bevisbördan för samtliga i målet relevanta omständigheter.¹⁰ Passiviteten får inte omedelbart ses som ett bevis för att den tilltalade inte har något att anföra till sitt försvar i den mening att denne pga. sin skuld föredrar att vara tyst med förhoppningen att åklagarsidan inte kan framlägga tillräcklig bevisning. Enligt RB 35:4 är det upp till rätten att bedöma vilken vikt en vägran att medverka i rättegången skall tillmätas vid bedömningen av målet. Att skulden ska ha blivit lagligen fastställd innebär att åklagaren ska framlägga bevis av en sådan styrka att det gällande beviskravet i brottmål har uppnåtts. Om så ej kan anses vara

---

⁷ SOU 2001:103 s. 213.

⁸ Prop 1986/87:89 s. 83.

⁹ Europeiska konventionen d. 4 nov. 1950 om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

¹⁰ Ekelöf och Bohman, s. 113.

fallet skall åtalet ej bifallas och den åtalade kvarstå i den tidigare presumtionen som oskyldig.

Detta implicerar att det i domskälen tydligt bör framgå att den tilltalade har befunnits oskyldig och anledningarna härför. Det får då inte framstå som om det finns tvivel om den tilltalades skuld. Domen ska definitivt undanröja varje tidigare misstanke om skuld.¹¹

---

¹¹ Träskman, Festskrift till Lars Welamson, s. 479.

3 Bevisvärdering i svensk juridisk doktrin

I de följande avsnitten 3.1-3.4 ges en enkel översikt över de bevisvärderingsmodeller som dominerar i svensk juridisk doktrin. Även om, i huvudsak, endast en av metoderna används rent praktiskt i de rena utsagemålen ser jag ändå ett värde i att kort redogöra för de andra.

De två första, temametoden och värdemetoden, bygger på matematiska teorier. Den första, temametoden, baseras i huvudsak på teorier utarbetade av den irländske matematikern George Boole. Den präglas av ett s.k. tvåsidigt sannolikhetsbegrepp.¹² Den andra, värdemetoden, har utarbetats av Per Olof Ekelöf och baseras på ett ensidigt sannolikhetsbegrepp. Dessa två metoder är frekvensteorier dvs. metoder som bygger på att sannolikheten för att en händelse inträffat utgörs av hur många gånger den kan sägas inträffa vid provning under samma förhållanden.

Den induktiva metoden är ingen frekvensteori utan bygger på att man påvisar ett samband, eller ett icke samband, mellan två omständigheter. Teorin har utarbetats av den brittiske filosofen Jonathan L Cohen vars arbete huvudsakligen omfattat behörighet och användning av resonemang och hur resonemang bör användas på rätt sätt om professionell bedömning av bevis i rättsliga och vetenskapliga studier. Hans mest kända verk inom bevisvärderingen är "The probable and the provable", 1977.

De alternativa hypoteserna ligger nära den induktiva metoden men jag har valt att redovisa provningen av dem fristående. De har, enligt min uppfattning, inte samma utgångspunkt som den induktiva metoden. Uppställandet av alternativa hypoteser, i förhållande till åklagarens gärningsbeskrivning, har sin utgångspunkt i att söka finna en annan förklaring till det påstådda händelseförloppet eller att helt enkelt påvisa att händelseförloppet ej har inträffat. Detta är den metod som tycks lämpa sig bäst vid bedömningar av mål som huvudsakligen består av en muntlig målsägandeutsaga.

3.1 Temametoden

Temametoden är, som ovan nämnts, en frekvensteori som har sitt ursprung i matematikern George Boole's teorier. Förespråkare för denna metod är bl a. Bolding, Lindell och Eckhoff.¹³ Det som utmärker metoden är att

---

¹² Skillnaden mellan ensidigt och tvåsidigt sannolikhetsbegrepp kan förenklas med att om sannolikheten för att en händelse inträffat är 50% så är sannolikheten för att den inte inträffat 50% enligt det tvåsidiga sannolikhetsbegreppet. Enligt det ensidiga kan det inte fastställas någon sannolikhet för att det inte inträffat. Här utgör de resterande procenten inte sannolikheten för att händelsen inte inträffat. Resterande 50% = ovisshet.

¹³ Fitger, s. 35:5.

bevisvärdet anses motsvara sannolikheten för bevistemat givet bevisfaktumet. Detta innebär att sannolikheten för bevistemats existens bestäms av den presterade bevisningen för och emot detta tema.¹⁴

Som exempel kan nämnas att A åtalats för att ha rånat en bank, B har bevittnat rånet och påstår att det var A som utförde rånet. Frågan är då hur sannolikt det är att A verkligen utfört rånet baserat på B:s vittnesmål? Eftersom metoden, som tidigare nämnts, är en frekvensteori måste omständigheterna utredas kring själva iakttagelsen. Annars kan vi inte komma fram till hur sannolikt det är att iakttagelsen är korrekt. Avstånd, väderförhållanden, vittnets sinnesstämning etc. måste vägas in samt de erfarenheter vi har av vad ett vittne kan förväntas lägga märke till under dylika omständigheter, dvs. ursprungssannolikhet. Denna sistnämnda erfarenhetssats kan vara fiktiv.

Om vi då kommer fram till att, under rådande förhållanden, vittnen i samma situation kan göra en säker iakttagelse i åtta fall av tio så kan vi sätta sannolikheten för att beviset bevisar temat till 0.8. Detta innebär i sin tur att sannolikheten för att vittnets iakttagelse är felaktig, dvs. att någon annan är A begått rånet, är 0,2. I detta fiktiva fall blev bevisvärdet ganska högt men det är också en risk med metoden.¹⁵ Om bevisen är få och endast till nackdel för den tilltalade är risken att sannolikheten för att bevistemat är bevisat för högt. Detta kan vara korrekt i fall där utredningen är tillfredsställande men förödande i fall då utredningen brister.

3.2 Värdeметoden

Värdeметoden, som utarbetats av Ekelöf, har det utmärkande draget att den bedömer sannolikheten för att bevistemat orsakat bevisen. Förespråkare för denna teori är bl a. (förutom Ekelöf) Bohman, Klami, Sahlin, och Stening.¹⁶ Bevisvärdet utgörs av sannolikheten för att det finns en kausal relation mellan bevisfaktumet och bevisen.¹⁷ Bolding¹⁸ beskriver teorin, i jämförelse med temametoden, på följande sätt: kausaliteten bedöms i omvänd ordning (tema-bevis), ursprungssannolikheten ges en underordnad betydelse och den kvarstående osäkerheten ställs inte i relation till säkerheten. Det sistnämnda innebär som tidigare nämnts att teorin är s.k. ensidig.

Bevisvärderingen enligt värdeметoden syftar således till att analysera de faktiska omständigheterna i det aktuella fallet och därefter fastställa sannolikheten för att de bevisar att åklagarens gärningspåstående är sant. Den fråga som står i centrum enligt värdeметoden är alltså *varför* beviset utgör ett sådant stöd för bevistemat att man kan säga att beviset utgör ett spår av bevistemat och därmed stöder detta.¹⁹

---

¹⁴ Diesen, 1994, s. 10.

¹⁵ Se bl a Fitger, s. 35 :5.

¹⁶ Fitger, s. 35:5.

¹⁷ Ibid. s. 10

¹⁸ Bolding, s. 75ff. Se även Diesen, 1994, s. 10. samt Fitger, s. 35:30f.

¹⁹ Stening, s. 35f.

Om vi tar samma exempel som vi gjorde i temametoden så ser vi att A stod åtalad för ett rån och att B påstod sig ha bevittnat detta och kan identifiera A som gärningsman. Frågan här blir då om påståendet att rånaren är A, bevistemat, kan ha orsakat iakttagelsen, beviset. Detta innebär att bevisvärdet enligt denna modell utgörs av sannolikheten för att det föreligger ett kausalt samband mellan bevistema och bevisfaktum.²⁰ Här används ingen ursprungssannolikhet som i temametoden utan man tar bara hänsyn till de faktiska omständigheterna i målet. Det faktum att en omständighet ofta förekommer i samband med ett speciellt tema saknar alltså bevisvärde i sig. Bevisfaktumets bevisvärde bestäms med hjälp av tre delar, bevisfaktum – hjälpfaktum – tillhörande erfarenhetssats. De två första delarna går att studera empiriskt, t.ex. vittnets berättelse, allmänna betingelser för synförhållandena eller vittnets egen synförmåga.²¹ Den tredje delen, erfarenhetssatsen, är en abstrakt kunskap om hur saker förhåller sig till varandra i normalfallet baserat på våra erfarenheter. Det är en uppfattning om hur vanligt förekommande en händelse är inom en population av likartade förhållanden, eller, annorlunda uttryckt, hur ofta det kan tänkas föreligga ett samband mellan temat och det föreliggande bevisfaktumet vid ett antal upprepningar med exakt samma bevissituation som den föreliggande. Detta kan grundas på statistiska uppgifter eller liknande, eller så kan det grundas på vår allmänna erfarenhet. Ofta saknas nyssnämnda uppgifter och en fiktiv erfarenhetssats får konstrueras baserat på den föreliggande situationen.²²

3.3 Induktiv metod

Den induktiva metoden utgår från en semantiskt uttryckt sannolikhet. Utgångspunkten här är det fastställda beviskravet ”ställt utom rimligt tvivel”. Sannolikheten i denna metod uttrycks som att det antingen är ställt utom rimligt tvivel att händelsen inträffat i enlighet med åklagarens gärningsbeskrivning eller att det föreligger rimligt tvivel om detta. Det finns således bara två värden på sannolikhetsskalan.

Den hypotes som ligger till grund för den första bedömningen är åklagarens gärningsbeskrivning och det eventuella sambandet mellan denna och de omständigheter/bevis som förts fram i målet. Prövningen sker mot alla relevanta omständigheter i målet. Prövningen går ut på att utreda vilka omständigheter som måste vara för handen för att hypotesen ska vara med sanningen överensstämmande och att åklagarens gärningsbeskrivning därmed är riktig.²³ Prövningen syftar till att nå fram till en rationellt grundad övertygelse om att den hypotes som prövas är sannolik. Det som krävs för att en rationell övertygelse om sannolikhet ska föreligga är att det inte endast kan bevisas med statistiska medel att hypotesen är den riktiga.

---

²⁰ Stening, s. 35. Ekelöf och Bohman, s. 133.

²¹ Stening, s. 114. Ekelöf och Bohman, s. 159ff.

²² Stening, s. 114. Ekelöf och Bohman, s. 127, 131 och 135.

²³ Diesen, 1994, s. 20.

Det krävs att det finns övrig bevisning som leder oss att tro att hypotesen är riktig. Detta bevis kan bestå i en utsaga eller av ett konkret bevis i form av teknisk bevisning som binder den tilltalade till gärningen.²⁴ Bevisningen som krävs måste därför vara kausal i förhållande till brottet dvs. att den har orsakats av brottet och är ett spår av detta.

Tillvägagångssättet vid användande av den induktiva metoden är att man genom uppställandet av en hypotes om ett samband mellan två omständigheter söker fastställa sannolikheten av att dessa har inträffat. Denna hypotes prövas mot ett antal relevanta variabler. Därigenom kvalificeras den uppställda hypotesen. Om den uppställda hypotesen klarar prövningen kan den sägas ha fullt induktivt stöd då några alternativa hypoteser inte är möjliga. Resultatet av denna prövning ska utmynna i om man kan, med en viss säkerhet, bortse från de alternativa hypoteserna eller om man genom uppställandet av desamma har kunnat konstatera att åklagarens påstående om den tilltalades skuld inte är ställt utom rimligt tvivel.²⁵

3.4 Alternativa hypoteser

Uppställandet av alternativa hypoteser är den metod som används för att pröva om det kan finnas en annan, bakomliggande, förklaring till den påstådda gärningen än åklagarens gärningsbeskrivning. Att bevisprövningen ska ske genom uppställande av dessa alternativa hypoteser bekräftas i ett flertal HD-domar.²⁶

För att prövningen av alternativa hypoteser ska bli aktuell krävs att huvudhypotesen är bärkraftig, dvs. att den i sig skulle kunna leda till en fällande dom om alternativa hypoteser saknas.²⁷ Skulle domstolen komma fram till att t.ex. en målsägandets utsaga är bristfällig, och därmed inte kan läggas till grund för den fortsatta bedömningen i målet, ställs följaktligen inga alternativa hypoteser upp.

Enligt Diesen är de krav som måste ställas på en alternativ hypotes till antalet tre där det andra kravet egentligen sammanhänger med det första.²⁸ För det första måste hypotesen vara rimlig. Med detta ska förstås att den måste ha en förankring i verkligheten som vi normalt uppfattar den. En hypotes som till sitt innehåll uppfattas som alltför avlägsen eller verklighetsfrämmande kan, och ska, inte prövas. Det skulle troligen alltid gå att ställa upp mer eller mindre fantasifulla hypoteser med verklighetsfrämmande inslag som, i och för sig, skulle kunna ge en alternativ förklaring till gärningsbeskrivningen. Därför måste kravet vara att hypotesen ska vila på en grund av rationellt tänkande och rimlighet baserat på de kunskaper och erfarenheter om verkligheten som vi besitter idag.

---

²⁴ Diesen, 1994, s. 20.

²⁵ Diesen, 1994, s. 20 och s. 131 ff.

²⁶ Se t.ex. NJA 1980 s. 725, NJA 1991 s. 56, NJA 1992 s. 446.

²⁷ Stening, s. 136.

²⁸ Diesen, 1994, s. 132f.

Detta innebär inte att vår verklighetsuppfattning, eller kanske snarare vår uppfattning om vad som är möjligt, är något konstant. Tvärtom är detta något som omvärderas över tid. Rimlighet i detta fall är något objektivt, baserat på erfarenhetssatser som är allmänt vedertagna i dagsläget. Den subjektiva uppfattningen av vad som är rimligt är något helt annat. Här kan allehanda förklaringar och hypoteser komma till tals som inte kan accepteras som allmänt vedertagna.

Det andra kravet på hypotesen, som hänger samman med att alternativet ska vara rimligt, är att den ska vara förenlig med fakta i målet. Man kan alltså inte hänge sig åt spekulationer om bevis eller omständigheter som inte har lagts fram i målet. Hypotesen blir således en produkt av de bevis och omständigheter som framkommit i målet.²⁹

Det tredje och sista kravet är att den alternativa hypotesen ska kunna uttryckas som ett juridiskt bevistema dvs. att den ska ge uttryck för ett i målet relevant rättsfaktum, t.ex. att B berövat C livet, varför åklagarens påstående att A berövat C livet inte kan överensstämma med verkligheten.

I praktiken kommer prövningen att gå till så att man steg för steg byter ut byter ut delarna i åklagarens gärningsbeskrivning mot andra alternativ, till förmån för den tilltalade, och därefter prövar om den omformulerade tesen, eller hypotesen, håller för en granskning. I vissa enklare fall kan det endast finnas utrymme för en alternativ hypotes och vid andra, svårare fall, kan det vara nödvändigt att pröva alternativa hypoteser för varje enskild del i gärningsbeskrivningen.³⁰ I praxis är det denna metod som har visat sig mest tillämplig, inte minst i fall då man har att bedöma bevisvärdet av en muntlig utsaga.³¹ Ett exempel på när en okomplicerad alternativ hypotes använts är NJA 1999 s 480. En person stod åtalad för grovt vapenbrott. Brottet bestod i att han befunnit sig i en bevakningskoja på en MC-klubb där det samtidigt fanns tillgång till två licenspliktiga skjutvapen. Pistolerna förvarades i kojans, utom omedelbart synhåll, i två plastpåsar. Åtalet gällde innehav av vapnen i fråga. Frågan var om han kunde anses ha varit i besittning av dessa vapen och därmed gjort sig skyldig till vapenbrott. Åklagaren hade då att bevisa att den tilltalade hade haft kännedom om pistolerna. Till stöd för de faktiska omständigheterna i fallet angav åklagaren vissa hjälpfakta som skulle kunna föra bevisningen förbi det uppställda beviskravet. Dessa var bl a att MC-klubben var en s.k. hangarround-klubb till Hells Angels samt att den tilltalade varit s.k. prospect i den aktuella MC-klubben och fortfarande hade regelbundna kontakter med klubben. HD ansåg inte att det, mot den åtalades bestridande, kunde anses styrkt att han haft kännedom om pistolerna. Den alternativa hypotesen är således att den åtalade har befunnit sig på platsen men att han ej haft kännedom om pistolerna. Denna förklaring uppfyller kraven för att rimligt tvivel ska uppstå, den lämnar ingen del av åtalet oförklarad och den har inte kunnat vederläggas av utredningen.

---

²⁹ Se även Frände, s. 339ff.

³⁰ Diesen. 1994, s. 133.

³¹ Schelin, s. 61, not 113.

4 Begreppet ”utom rimligt tvivel”

Det beviskrav som idag råder i brottmål är att det ska vara ställt ”utom rimligt tvivel”³² att den tilltalade har begått gärningen. Om bevisningen inte har denna styrka skall åtalet ogillas. Då lagreglering saknas gällande beviskravet och förarbetena inte innehåller någon egentlig ledning har beviskravet fastställts i praxis.³³ Det som saknas är dock konkreta uttalanden om vad beviskravet innebär. I de följande avsnitten kommer först uppfattningen i doktrinen att redovisas och därefter tillämpningen i praxis.

4.1 Innebörden av rimligt tvivel i allmänhet

Beviskravet bör vara det samma i alla brottmål oavsett brottstyp eller brottets svårighetsgrad. Det finns, i förarbetena, inget egentligt stöd för att beviskravet ska vara nyanserat på något sätt. I praxis kan man finna stöd för att beviskravet är konstant. I t.ex. NJA 1990 s. 555, ett rattfyllerimål, uttalade HD att:

”Vid övervägande av vad som sålunda upptagits finner HD inte utredningen med sådan styrka utesluta andra tänkbara händelseförlopp än att Krister N själv kört bilen att det blivit ställt utom rimligt tvivel att han gjort sig skyldig till brott i enlighet med åtalet.”

Vad detta rättsfall visar är att beviskravet gäller även vid lindrigare brottslighet. De tidigare HD-domarna där beviskravet fastställts rörde grövre brottslighet. I doktrinen finner man uttalanden som pekar på att det ska krävas starkare bevisning för grövre brott än för lindrigare brott.³⁴ Enligt Ekelöf³⁵ kan en förklaring vara att man egentligen inte menar att beviskravet är lägre men att man kan godta en mindre fullständig utredning vid lindrigare brott som inte hade kunnat godtas vid grov brottslighet. Detta skulle då även vara fallet vid erkännande av lindrigare brott. Här kan man då tänka sig att ett erkännande av det lindrigare brottet inte, av domstolen, skulle underkastas samma kontroll som vid grövre brottslighet. Det skulle då finnas en ”dispositions rätt” vid lindrigare brott som innebär att den åtalade kan välja att erkänna gärningen med resultatet att undersökningen begränsas och saken kan komma ur världen för den åtalade. Huruvida detta kan utgöra ett rättssäkerhetsproblem är inte föremålet för detta arbete men det kan nämnas att enbart ett erkännande inte innebär att beviskravet i brottmål är uppfyllt. Ett erkännande av den tilltalade är ej bindande i brottmål och innebär ej automatiskt att åklagaren uppfyllt sin bevisbörda.

---

³² ”Bortom rimligt tvivel” förekommer också men det förefaller vara en formuleringsfråga.

³³ Se bl.a. NJA 1980 s. 725.

³⁴ Se Ekelöf och Boman, s. 117 med referenser.

³⁵ Ekelöf och Boman, s. 117-119.

Erkännandet utgör ett bevisfaktum vars bevisvärde kan variera.³⁶ Det kan i lindrigare fall av brottslighet uppfattas som en lättnad av åklagarens bevisbörda att man inte ställer lika höga krav på en uttömmande brottsutredning. Åklagarens möjligheter till en omfattande utredning är självfallet inte lika stora vid lindrigare brott som vid grövre brott. Ofta ligger bara en enklare polisutredning till grund för åtalet och utredningen har då inte samma kvalitet som en större brottsutredning vid vilken åklagaren har agerat förundersökningsledare. Det finns i regel ej heller behov för detta då enklare brott sällan kräver en omfattande utredning. Denna brist på robusthet i utredningen har, enligt Ekelöf, accepterats i domstolarna. Detta behöver inte innebära att beviskravet sänkts utan kan ses som en naturlig anpassning av utredningsåtgärderna till brottets komplexitet.

Det förtjänar att påpekas att Gregow uttalat att ”*Det beviskrav som råder för att åtal skall bifallas är alltså strängt och detta gäller i synnerhet i fråga om grova brott...*”.³⁷ Man får uppfattningen att Gregow tillhör dem som anser att det är acceptabelt att beviskravet varierar beroende på brottets svårighetsgrad. Narkotikabrott är ett brott som ofta förefaller svårt att bevisa. Likaså ekonomiska brott, incestbrott/sexualbrott och brott begångna inom ramen för gemensamt hushåll. Det ges dock inget avkall på bevisningens styrka vid brott som normalt är svårare att bevisa än andra.³⁸

Det har i den juridiska litteraturen³⁹ uttalats att beviskravet kan variera vid bedömningen av de subjektiva respektive de objektiva rekvisitens uppfyllande i målet. Detta finner jag vara ett märkligt uttalande. Det skulle innebära att beviskravet ställt utom rimligt tvivel inte gällde i praktiken. Om man gör skillnad på beviskravet mellan subjektiva och objektiva rekvisit kan en dom inte anses vara, i sin helhet, baserad på det beviskrav som är gällande i svensk rätt såvida man inte har gjort sin bedömning på ett totalintryck. Detta är som bekant inte tillåtet.⁴⁰ Uttalandet har ej heller fått stå oemotsagt i annan litteratur⁴¹ där det påtalas att det i prejudicerande fall⁴² fastslagits att lägre beviskrav ej kan gälla vid bedömningen av de subjektiva rekvisiten. HD anförde i NJA 1996 s. 27 att det vid prövningen av det eventuella uppsåtet inte är tillräckligt att det framstår som övervägande sannolikt att den tilltalade skulle ha handlat som han gjorde om han varit medveten om följderna utan att förhållandena måste vara sådana att ”*det inte kan råda något tvivel om att han skulle ha handlat på samma sätt*”. Någon annan ordning än denna skulle innebära att rättssäkerheten åsidosattes.

De tillfällen då ett lägre beviskrav faktiskt har godtagits i svensk rätt är då det gäller den tilltalades invändning om nödvärn och excess.⁴³ Åklagaren

---

³⁶ Karnov s. 2907 not 1200.

³⁷ Gregow, SvJT 1996, s. 510.

³⁸ NJA 1982 s. 164 och 525 samt Gregow, SvJT 1996, s. 509.

³⁹ Bolding, s 97.

⁴⁰ SOU 1938:44 s. 377f.

⁴¹ Träskman i Festskrift till Lars Heuman, s. 502f.

⁴² NJA 1996 s. 27.

⁴³ Träskman i Festskrift till Lars Heuman s. 503.

har att förebringa så mycket bevisning gentemot en sådan invändning att den framstår som obefogad.⁴⁴

Vad det gällande beviskravet, utom rimligt tvivel, egentligen innebär har diskuterats i doktrinen under många år. Någon definition finns inte att tillgå i lagstiftning eller praxis. Enligt Gregow⁴⁵ innebär begreppet utom rimligt tvivel att det ”*praktiskt sett ska framstå som uteslutet att den åtalade är oskyldig*”. Han påpekar vidare att den reservation som ligger i begreppet ”rimligt” troligen har sin grund i att, oavsett hur säkert belagt ett förhållande framstår, det kan finnas ett annat förhållande som inte rimligtvis kunde tas med i beräkningen men som likväl kan visa att saken förhåller sig annorlunda. Detta kan, enligt Gregow, inträffa då man grundat bedömningen i huvudsak på muntliga utsagor och saken rör mänskliga relationer men innebär inte att domstolen får ta några risker vid bevisvärderingen även om risktagningen inte kan anses särskilt stor. Domarens övertygelse om den tilltalades skuld får inte bygga på en övertygelse av subjektiva skäl utan endast objektiva. De objektiva skälen kan bestå av en vederhäftig utsaga av ett vittne eller av en målsägande. Gregow påtalar vikten av att bevisvärderingen skall konkretiseras och bygga på en objektiv metod. Detta för att olika domare kan tillmäta ett bevis olika bevisvärde beroende på domarens allmänna bakgrund, grundläggande synsätt m.m. Då någon åtalas för ett brott förhåller det sig så att denne antingen har begått brottet eller inte. Men vid bedömningen i domstol föreligger ett tredje alternativ nämligen att är oklart om den tilltalade har begått brottet eller ej. Det som domstolen tar ställning till i domskälen är om åtalet är styrkt eller ej. Ett ogillat åtal innebär alltså, enligt Gregow, inte att domstolen har, under utredningens gång, funnit den tilltalade oskyldig till brottet. Oskyldighetspresumtionen föreligger redan från början. Det handlar, i utsagemålen, ofta om målsägandens trovärdighet. Det är dock inte tillräckligt att målsäganden är mer trovärdig än den tilltalade. Det måste krävas att målsägandens uppgifter framstår som så tillförlitliga att de klarlägger den tilltalades skuld. Till ledning för domstolens bedömning anger Gregow ett antal erfarenhetssatser som, i huvudsak, överensstämmer med dem som jag går igenom i avsnitt 4.3.1 nedan. Därför har jag valt att utelämna dessa här. Han manar dock till försiktighet vid tillämpningen av desamma då det inte kan förutsättas att alla personer reagerar eller uppträder likvärdigt i en pressad situation.

Enligt Stening⁴⁶ ska domaren efter bevisvärderingen vara övertygad om att bevisen är tillräckliga på grundval av ”*de föreliggande argumentens bärkraft*”. Detta uttalades innan HD fastställt nu gällande beviskrav i praxis men får anses stå för samma innebörd. Vad Stening avser är att utredningen i målet ska ha en sådan styrka att domstolen har nått en ”övertygelse” om att de framlagda bevisen räcker för att meddela en fällande dom. I detta kan

---

⁴⁴ NJA 2005 s. 237 samt NJA 1990 s. 210.

⁴⁵ Gregow, SvJT 1996, s. 510ff. (Denna artikel handlar visserligen huvudsakligen om incestmål men jag anser inte att det påverkar dess användbarhet i den allmänna diskussionen.)

⁴⁶ Stening, s. 50.

inte ligga så låga beviskrav som sannolikheter. Att ett argument har bärkraft innebär att det står orubbat efter den granskning som det har underkastats under utredningen i målet. Det har alltså inte uppstått tvivel om dess riktighet. Det får då förutsättas att utredningen är tillräckligt grundligt genomförd för att tvivlet ska kunna uteslutas.

Diesen⁴⁷ hävdar att begreppet ”rimligt” innebär att empirisk kunskap och fakta i målet ligger till grund för bevisvärderingen när man ska avgöra vilka tvivel som ska beaktas. Tvivlet ska vara ”rationellt” och ”konkret”, det vill säga att det ska baseras på förnuftsmässiga grunder och att det ska bygga på att en friande förklaring kan förenas med fakta från utredningen. Diesen framhåller vidare att tvivlet ska vara ”relativt” vilket innebär att bedömningen av om rimligt tvivel finns ska göras i förhållande till det föreliggande materialets beskaffenhet och att friande alternativ till åklagarens gärningsbeskrivning har kunnat elimineras. Detta sista kriterium kan också definieras som ett utredningskrav d.v.s. att förutsättningen för att bevisvärdering ska kunna ske på ett fullgott sätt är att domstolen har ett underlag som, i det konkreta fallet, krävs för att domstolen ska kunna utesluta friande alternativ till gärningsbeskrivningen. För att frågan om den tilltalades skuld ska kunna ställas utom rimligt tvivel måste andra hypoteser om det inträffade än åklagarens gärningsbeskrivning kunna avfärdas.⁴⁸

Frände⁴⁹ har kommenterat begreppet utom rimligt tvivel och förordat detta som ett beviskrav vilket bör gälla även i finsk rätt. Han anför att det bakom slutsatsen att rimligt tvivel är uteslutet döljer sig flera delmoment vilka sammantaget kan betecknas ”hypotesmetoden” där det grundläggande momentet är att värdera åklagarens framlagda bevis. Bevisen ska värderas med utgångspunkt i erfarenhetssatser och hjälpfaktum där erfarenhetssatsernas säkerhet ger beviset dess bevisvärde. Han påpekar att erfarenhetssatser som avser det mänskliga beteendet är vaga och därmed svåra att förlita sig på. Efter att åklagarens bevis har bedömts individuellt skall bevisningen sammanvägas. Under förutsättning att utredningen i målet kan bedömas vara tillräcklig kan sedan alternativ till åklagarens gärningsbeskrivning prövas. Detta innebär att konkreta alternativ, som kan grundas på processmaterialet, prövas ur en rimlighetssynvinkel. Kravet att den alternativa hypotesen ska finna stöd i processmaterialet kan man inte göra avsteg ifrån då det skulle innebära att vilka hypoteser som helst kan grunda rimligt tvivel. Rimlighetsprövningen utgör en spegelbild av prövningen av de bevis som stöder åklagarens gärningsbeskrivning. Här kan enskilda bevis som stöder ett frikännande ha en sådan styrka att det uppstår rimligt tvivel. I det fall en alternativ hypotes inte vare sig kan uteslutas eller betecknas som orimlig skall åtalet ogillas. Frände påtalar att, i dagens straffprocesser, strukturen kring brottet spelar en betydelsefull roll och att bevisvärdet för åklagarens tema ökar om det går att finna hjälpfakta som erfarenhetsmässigt brukar uppträda i samband med att ett brott begåtts. Likaledes kan då strukturen kring ett brott stöda de alternativa hypoteserna

---

⁴⁷ Diesen, 1994, s. 83 samt JT Nr 2 1996-97 s. 525ff.

⁴⁸ Diesen, JT 1999-00 s. 311.

⁴⁹ Frände, s. 339ff.

och göra dem rimliga. Eftersom hjälpfakta kan tolkas väldigt olika blir det också ganska lätt att finna stöd för en alternativ hypotes och därmed också för ett rimligt tvivel. Det krav man, enligt Frände, kan ställa på att det i domskälen motiveras hur man kommit fram till ett beslut innebär att en domare som ser rimliga tvivel på den tilltalades skuld vara uteslutna inte samtidigt kan fria för att han intuitivt känner att den tilltalade är oskyldig. Därmed uppstår en funktionell övertygelse om den tilltalades skuld eftersom rimliga tvivel har uteslutits och domaren därmed övertygats i skuldfrågan.

Som framgått ovan är det inte lätt att sätta fingret på vad som egentligen definierar rimligt tvivel. Att tvivlet ska kunna förankras i processmaterialet förefaller klart. Att det dessutom ska baseras på den verklighetsuppfattning som de flesta av oss delar är ej heller kontroversiellt. På samma sätt bör det förhålla sig med kravet på att utredningen i målet ska hålla en viss standard för att tvivel ska kunna uteslutas. Tvivlet måste dessutom vara relevant för skuldfrågan i sig och inte hänföra sig till oviktiga detaljer. Alla tvivel kring den åtalades skuld kan troligen endast i undantagsfall uteslutas då det handlar om utsagemål där den tilltalade förnekar. Frågan är då vilken grad av tvivel som ska beaktas. Detta kan man inte dra några slutsatser om genom det som uttalats i doktrinen men möjligen kan vissa slutsatser dras vid genomgången av praxis.

Om man försöker sig på en tolkning med utgångspunkt i den rent semantiska betydelsen av rimligt tvivel skulle det se ut enligt följande: Enligt Svenska Akademiens Ordlista är det som är *rimligt*: 1. något som det finns (förnuftig) anledning att tro på. 2. en förklaring som har sådan omfattning som det finns förnuftig anledning att kräva i en viss situation.

En definition av ordet förnuftig: *förnuftig* är enligt samma ordlista någon som grundar sitt slutsatsdragande och handlande på sakliga skäl.

Frågan uppkommer då hur ordet sakliga definieras: *sakligt* är det som är inriktat på fakta och ej på värderingar, känslor eller oviktiga detaljer.

Definitionen av *fakta* är följande: sakförhållande som inte kan bestridas.

En definition baserad på ordens egentliga betydelse skulle då vara att "rimligt tvivel" innebär att *tvivlet ska baseras på en förklaring, som har sådan omfattning som det finns anledning att kräva i en viss situation, vilken är grundad på sakförhållanden som inte kan bestridas.*

Denna tolkning av begreppet rimligt tvivel innebär alltså att den alternativa förklaringen till åklagarens gärningsbeskrivning ska vara av en sådan beskaffenhet att den till sin omfattning inte lämnar vissa delar oförklarade och att den är av sådan kvalitet att den inte går att vederlägga. Därmed borde den också, enligt min uppfattning, vara värd att beakta i målet. Därmed inte sagt att varje tvivel som kan uppstå om en detalj i målet skulle beaktas såtillvida att åtalet skall ogillas. Tvivlet som ska beaktas måste vara av sådan art att skuldfrågan i sin helhet måste framstå som åtminstone oklar.

Det kan finnas delar i en målsägandeutsaga som kan hänföras till en, hos målsäganden, existentiell sanning vilken kan skapa tvivel om den vederläggs. Detta behöver i sig inte innebära att hela utsagan är en produkt av målsägandens avvikande verklighetsuppfattning. Det kan finnas förklarliga skäl till att vissa delar av ett brottsligt angrepp, som man får förutsätta skedde under pressande former för målsäganden, blir förvanskat då det skall återges under den press en rättegång innebär för de flesta.

4.2 Rimligt tvivel i praxis vid muntliga utsagor

4.2.1 Erfarenhetssatser

I de refererade rättsfallen nedan har HD ställt upp ett antal kriterier, eller erfarenhetssatser, som används som stöd för att klargöra varför man har kommit fram till att ett åtal skall bifallas eller ogillas. Dessa kriterier återfinns vi också i de lägre instanserna även om man ofta inte har samma uppfattning om huruvida de är uppfyllda eller ej. Dessa kriterier har på senare tid varit föremål för kritik då det hävdats att de saknar vetenskaplig förankring.⁵⁰ Om detta är fallet eller ej är inte föremålet för denna uppsats. Vad som kan diskuteras är däremot om dessa kriterier i egentlig mening utgör en prövningsmall där utsagan, eller målsäganden uppträdande, jämförs mot kriterierna. Vissa av kriterierna är mer konkreta än andra och det är, enligt min högst subjektiva uppfattning, inte möjligt att pröva en del av kriterierna utan att blanda in ett mått av den intuition, baserad på våra erfarenheter, vi alla har.

I ett flertal av de refererade rättsfallen nedan blandas begreppen trovärdighet och tillförlitlighet ihop och man får själv kategorisera kriterierna som nämns i domskälen. Därför vill jag klargöra att jag hänför trovärdighet till målsägandens vilja och förmåga att tala sanning. Detta handlar då om den existentiella sanningen dvs. målsägandens subjektiva uppfattning om vad som har inträffat. Det är ju sedan upp till domstolen att avgöra om denna sanning är lika med den historiska sanningen dvs. det som i verkligheten har inträffat. En målsägande kan, oavsett om utsagans innehåll är historiskt sant eller ej, avge en utsaga på ett sätt som i alla delar ger ett trovärdigt uttryck. Tillförlitlighet är något som tillkommer en utsaga dvs. om man kan förlita sig på att den *kan* beskriva ett historiskt sant händelseförlopp.

4.2.1.1 Trovärdighetsbedömning

De kriterier som uppställs för att en målsägande ska anses trovärdig som person ska bedömas fristående från tillförlitlighetsbedömningen av utsagan.

---

⁵⁰ Se t.ex. Schelin, s. 185 ff.

En sammanställning av de kriterier som påverkat trovärdighetsbedömningen i de nedan refererade rättsfallen följer här med kommentarer om deras innebörd.

Sättet som utsagan avgivits på. Målsäganden har visat påtaglig sinnesrörelse, fallit i gråt, haft svårt att tala om händelsen. Detta intryck bör vara det samma oavsett om utsagan är historiskt sann eller om den består av en existentiell sanning, det är ju ingen skillnad för målsäganden.

Tidpunkten för anmälan. Målsäganden har gjort en anmälan omedelbart eller haft en godtagbar förklaring till att man inte har gjort det. Detta förefaller ha större betydelse vid enstaka övergrepp utanför familjerelationer. I NJA 1980 s 725, fall 1, påverkade det trovärdigheten positivt då anmälan gjordes omedelbart efter händelsen men i samma mål, fall 2, påverkade det negativt då anmälan gjordes först efter några dagar. I familjerelationer med återkommande övergrepp läggs inte samma vikt vid att man inte anmält omedelbart efter den första händelsen. Detta beror sannolikt på att det just handlar om en relation där en anmälan får stora praktiska och emotionella konsekvenser.

Man har ej funnit något beaktansvärt skäl till att målsäganden skulle ljuga. Här får svaret ofta sökas i relationer dels mellan den tilltalade och målsäganden och dels i målsägandens andra nära relationer samt de eventuella vinster som kan tillkomma målsäganden vid en fällande dom. Det kan handla om vinster av ekonomisk art eller om vinster av relationskaraktär. Vinster i form av ekonomisk kompensation är troligen inte en vanlig drivkraft i Sverige vid obefogade brottsanmälningar av denna typ då den ekonomiska ersättningen är ganska moderat i jämförelse med den risk som anmälaren tar och det arbete som denne får lägga ned. Vinster av relationskaraktär är t.ex. att man undkommer missaktning eller kritik för sitt eget beteende genom att påstå att någon annan uppträtt klandervärt på ett sådant sätt att man ej själv har något ansvar för en händelse. Hämnad är också ett motiv som kan sägas vara av relationskaraktär men det är min uppfattning att de oriktiga brottsanmälningar som görs av hämndbegär för en oförrätt, fiktiv eller verklig, sällan klarar en närmare granskning av domstolarna. Detta troligen för att de i regel helt saknar verklighetsbakgrund.

Målsäganden har berättat för andra om händelsen vilka kunnat verifiera detta samt att målsäganden lämnat en godtagbar förklaring till varför man valt att berätta vid just den tidpunkten. Detta är i många fall den enda stödbevisning som kan uppbringas. Frågan är vilken tyngd en sådan stödbevisning egentligen har då den har sitt ursprung i målsägandens egen utsaga och således kan vara en produkt av samma ovilja att tala sanning eller samma oförmåga att tala sanning. HD uttalar sig inte om vilken tyngd denna typ av stödbevisning ges men man kan föreställa sig att den snarast får betydelsen av ett hjälpfaktum. Detta hjälpfaktum kan i sin tur vara antingen positivt eller negativt.

Målsäganden har lämnat godtagbara förklaringar till att man gjort ändringar av, och tillägg till, sin utsaga. Vid t.ex. upprepade övergrepp som pågått under en längre tid har målsäganden förklarat att minnesbilder har förtydligats då man börjat fundera djupare kring vissa händelser. Denna typ av förbättringar av utsagan blir av förklarliga skäl bemötta med skepsis men med stöd av en bra förklaring till deras uppkomst kan de stärka trovärdigheten.

Målsäganden har förmått ge rimliga förklaringar då utsagan ifrågasatts under pressande förhör. Det faktum att pressande förhör inför domstolen inte har förmått rubba målsäganden ger en positiv påverkan på trovärdigheten. Det förutsätts att den som talar sanning har lättare att försvara sig då denne blir pressad.

Målsäganden har ej lämnat några uppgifter under utredningen som visat sig oriktiga. Att man under utredningen blivit påkommen med en lögn ”smittar” troligen av sig på den övriga utsagan och kan därmed påverka trovärdigheten negativt.

Målsägandens uppträdande efter händelsen. Till stöd för trovärdigheten framhålls att man inte har agerat ”som vanligt” utan uppvisat ett avvikande beteende jämfört med vad personer i ens omgivning har varit vana vid. Att uppträda som om inget hade hänt mot sin omgivning har följaktligen en negativ inverkan på trovärdigheten.

4.2.1.2 Tillförlitlighetsbedömning

Utsagans längd är ett kriterium som bör variera med händelsens längd. Det man avser när man anför längden på berättelsen som ett tecken på tillförlitlighet är troligen ett helhetsintryck av att målsäganden avgivit en utsaga som ger intryck av att omfatta ett sammanhållet händelseförlopp. Utsagan bör troligen avgas utan hjälp av frågor.

Utsagans utförlighet hör samman med både berättelsen längd och detaljrikedomen. Kriteriet kan uppfattas som något diffust men kan ses som ett sammanfattande kriterium för en utsaga som ger intryck av att innehålla alla relevanta delar i ett händelseförlopp.

Utsagan har varit konstant genom instanserna. Alltför stora ändringar av utsagan från de inledande polisförhören och framåt försvagar utsagan såvida förändringarna inte kan ges en tillfredsställande förklaring. Det minskar också den tilltalades möjlighet till ett effektivt försvar.

Detaljrikedom i utsagan anses tala för att den är självupplevd. Här uttalas i flera domar att detaljer av pregnant karaktär talar för att utsagan beskriver något självupplevt. Sådana detaljer kan vara replikskiften eller

beskrivningar av omgivningen eller av känslor man erfarit under händelseförloppet.

En sammanhängande utsaga ger en tydligare bild av ett händelseförlopp. Detta ger i sin tur ett intryck av en historiskt sann berättelse. Här kan målsägandens personlighet säkert spela en viss roll.

Utsagans klarhet innebär troligen att utsagan har varit tydlig och inte vag eller dunkel. Utsagans klarhet bör då märkas på att det inte måste ställas följdfrågor för att förstå den.

Utsagan innehåller ej svårförklarliga punkter. Uppgifter som ter sig svåra att förklara kan ge anledning att betvivla andra uppgifter som har ett samband med förra. Det kan t.ex. vara att man inte uppfattat något under ett händelseförlopp som man rimligen borde ha uppfattat.

Utsagan innehåller ej inbördes motstridiga uppgifter. Att lämna uppgifter som talar emot andra uppgifter, vilka man själv har lämnat, har en försvagande verkan på tillförlitligheten. Det kan möjligen repareras med rimliga förklaringar till att så har skett.

4.2.2 Högsta Domstolens praxis, friande domar

För att finna exempel på när rimligt tvivel uppstått beger vi oss till Högsta Domstolens praxis. De första fyra refererade målen har det gemensamt att de ledde till ett frikännande, med ett undantag i NJA 1980 s. 725 där den ena åtalade dömdes på vissa åtalpunkter, eftersom HD inte ansåg beviskravet vara uppfyllt. Samtliga åtal gällde sexualbrott. Jag återger rubriken i NJA I samt domskälen i den del de är relevanta för denna framställning samt de delar av utsagorna som är av intresse för kommentarerna vilka följer efter varje rättsfall.

NJA 1980 s. 725

Rubrik i NJA:

”Fråga om utvisning på grund av brott. Tillika spørsmål om beviskrav och bevisvärdering i brottmål.”

Här uttalades för första gången det gällande beviskravet i brottmål. Målet bestod, av intresse för oss, av två delar. Dels ett fall av påstådd våldtäkt med en målsägande och en tilltalad, dels ett fall av påstådd våldtäkt med två målsägande och två tilltalade. Den ena tilltalade figurerade alltså i båda målen. Den ena åtalade dömdes i den första delen av målet samt på andra åtalpunkter vilka jag ej kommer att återge här. Den första delen av målet, gällande våldtäkt, kommer jag att återkomma till i ett senare avsnitt där

fällande domar behandlas. Därav benämningen *fall 2*. här nedan. De båda målsäganden var vid händelsen 14 år gamla.

Fall 2. Våldtäkt

Målsäganden Ulla-Brit J har sammanfattningsvis⁵¹ lämnat följande redogörelse inför domstolarna: Vid ett - tvåtiden på natten hade hon och Maria N tagit en taxi till Gustav Adolfs torg. Där träffade man de båda tilltalade A och L. De följde med i de tilltalades bil för att köpa cigaretter. Bilen kördes istället till ett garage på Kramersvägen varifrån man gick upp till den tilltalade A:s lägenhet.

Väl i lägenheten blev de, under dödshot, tvingade att röka hasch. De bad att få lämna lägenheten men tilläts ej göra det. A tvingade dem sedan, under dödshot, att lägga sig på en säng. De gjorde detta men behöll kläderna på. A sade att de måste ta av sig kläderna eftersom det annars kunde uppstå något syntetiskt fel på sängen. De behöll dock trosorna på. A lånade dem varsin genomskinlig morgonrock. De båda tilltalade lade sig i sängen med flickorna mellan sig. Ulla-Brit var mycket trött och somnade. Hon minns inte så mycket efter det att de lade sig i sängen. Hon minns att det var ett samlag men minns inte hur det gick till. Hon tror att det skedde bakifrån. När samlaget skedde minns hon inte alls, men hon har ett svagt minne av att det var då hon vaknade efter att ha slumrat till. Hon minns att hon gjorde motstånd men inte om L uppfattade att hon var emot samlaget. Hon vet inte om det försiggick något mellan A och Maria N men tror sig minnas att Maria N "kved på något vis". På frågan om hon grät under samlaget har hon svarat ja och tillagt att Maria N också gjorde detta.

På morgonen fick de lämna lägenheten och gick då direkt till Ulla-Brits mormor som bodde i närheten. De berättade att de blivit våldtagna och mormodern rådde dem att gå till polisen, vilket de också gjorde.

Målsäganden Maria N har sammanfattningsvis inför domstolarna i allt väsentligt berättat i likhet med Ulla-Brit. Vidare har hon berättat följande: Hon protesterade själv hela tiden under resan då hon märkte att den inte gick mot den plats där man skulle köpa cigaretter. Hon har också tillagt att förflyttningen från bilen upp i lägenheten inte skedde frivilligt. När hon legat en stund i sängen tog A av sig pyjamasbyxorna. Han gned sitt könsorgan mot hennes höft tills han fick utlösning. Han trängde sedan undan hennes ben och förde in sin penis i hennes slida. Hon grät och bad honom sluta. Han tog stryptag på henne med en hand, hon fick ett märke på halsen vilket hon visade för polisen, och hotade döda henne om hon inte var tyst. Han hotade även henne med sin ena knytnäve. Han fick på nytt utlösning. Han vände henne sedan om och förde in sin penis i hennes anus. Hon fick sedan gå upp från sängen. Hon har inte märkt att något pågick

---

⁵¹ De båda målsäganden gjorde flera väsentliga förändringar av sina utsagor i de olika instanserna. Detta återkommer vi till i HD:s bedömning.

mellan L och Ulla-Brit i sängen men att ”kanske L höll på med Ulla-Brit under tiden.

Båda flickorna hade sedan lämnat lägenheten och begett sig till Ulla-Brits mormor och berättat om händelsen. Hon dröjde några dagar med att polisanmäla eftersom hon var trött och rädd.

Vid vittnesförhör med Ulla-Brit J:s mormor Elsa N har mormodern uppgett att flickorna kom till henne vid den aktuella tidpunkten samt att Ulla-Brit då berättade att de blivit våldtagna men att berättelsen inte var detaljerad och att Ulla-Brit var gladlynt och ”som vanligt”.

Vid vittnesförhör med Egart L, som hållit polisförhör d 24 juni 1980 med Maria N, uppgavs att förhöret i efterhand inspelades på diktafon av honom själv. Han kan ej minnas om Maria N verkligen uppgivit att hon frivilligt rökt hasch den aktuella kvällen, vilket hade noterats i förhörsprotokollet. Han har vidare uppgivit att han ej kan minnas om Maria N uppvisade några skador på halsen.

Den tilltalade L har sammanfattningsvis inför domstolarna uppgivit följande: Han medger att han haft samlag med Ulla-Brit men hävdar att det skett med samtycke. Fram till att bilfärden påbörjades överensstämmer hans utsaga i huvudsak med flickornas. Han hävdar emellertid att anledningen till att de inte körde för att handla cigaretter berodde på att han hittade ett paket med cigaretter, som tillhörde honom, på bilens golv. Flickorna hade enligt L inget emot att följa med till A:s lägenhet. Han hörde ej A uttala några hotelser. Han såg inte att det förekom något mellan A och Maria N.

Den andra tilltalade A har sammanfattningsvis uppgivit följande inför domstolarna: Han förnekar helt vad åklagaren lagt honom till last. Han uppger att de båda flickorna självmant tog kontakt med honom och L på Gustav Adolfs torg. De ville åka med för att köpa cigaretter. De följde frivilligt med och Ulla-Brit ville inte åka hem eftersom hon var rädd att hennes föräldrar skulle märka att hon hade druckit sprit. Det har ej förekommit något sexuellt umgänge mellan honom och Maria N. Hon gjorde närmanden mot honom i sängen men han avvisade dem. Han var inte intresserad av intimt umgänge med någon av flickorna eftersom han enbart hade känslor för sin fästmö. Han har tidigare sovit i tremanssoffan i lägenheten men funnit denna för obekvämt att sova i, därför lade han sig i sängen även om han insåg att detta skulle bli trångt.

HD uttalade följande:

”Det kan visserligen inte sägas vara ett orimligt antagande att händelseförloppet i avgörande delar utspelat sig så som flickorna gjort gällande i HD. Detta är dock självfallet inte tillräckligt för en fällande dom. Inte heller räcker det att flickornas berättelser må kunna anses förtjäna tilltro framför männens. För att A eller L skall kunna dömas för att ha

tilltvingat sig sexuellt umgänge med någon av flickorna måste det vara ställt utom rimligt tvivel att han gjort sig skyldig härtill. Det måste anses föreligga betydande utrymme för sådant tvivel med avseende på A och detta gäller än mer beträffande L. Ingen av dem kan följaktligen fällas till ansvar i denna del.”

Kommentarer

Av domskälen följer att A:s utsaga, där han säger sig ha avvisat Maria N:s närmanden, skall lämnas utan avseende. Man anser inte den vara sannolik utan utgår från att samlag skett mellan de båda. Här ställer man sedan upp en alternativ hypotes till A:s utsaga – Antingen kan samlaget ha varit frivilligt, – eller så kan det ha skett mot Maria N:s vilja utan att hon gjort klart för A att hon inte var med på det, – och att han i dessa fall ändå funnit det bäst att förneka samlaget mot bakgrund av att han tidigare dömts för otukt med en trettonårig flicka. Här börjar man alltså inte med att bedöma bärkraften i målsägandets utsaga utan väljer istället att söka finna en alternativ hypotes till den tilltalades osannolika utsaga. Anledningen till detta är enligt domskälen att det i huvudsak är mot denna alternativa hypotes, framtagen i förhållande till den tilltalades utsaga, som tillförlitligheten i flickornas utsagor ska bedömas. (Domstolen nämner här inte den utsaga som L lämnat men det framgår av domskälen att man gör samma hypotetiska antagande här i den delen att samlaget mellan L och Ulla-Brit varit frivilligt eller att hon inte gjort klart för L att hon inte ville. Detta överensstämmer då med L:s utsaga.)

Domstolen övergår sedan till att bedöma de uppgifter flickorna har lämnat ställda mot den alternativa hypotesen. Inledningsvis kan konstateras att den uppgift flickorna lämnade i polisförhören om att de blivit tvingade in i bilen vid Gustav Adolfs torg har återtagits med motiveringen att de trodde att polisen lättare skulle tro på deras påståenden om våldtäkt om de blivit tvingade in i bilen. Uppgiften om att Maria N skulle ha protesterat under bilfärden anser domstolen inte vara övertygande. Uppgifterna om förflyttningen från garaget till lägenheten, tvång eller ej, har varierat mellan domstolarna. Ingen av flickorna vidhåller uppgiften om att tvång skulle ha förekommit. Uppgiften om att de inte frivilligt gick in i lägenheten samt att de tvingats röka hasch under hot från A har dock vidhållits i alla instanser förutom i de inledande polisförhören. Där lämnade Maria N samma uppgifter om haschrökningen som de båda tilltalade d.v.s. att hon själv drog ett bloss frivilligt men att Ulla-Brit först inte ville men att hon sedan gav med sig då någon av männen sagt att det inte var lönt någon rökte annars.

Vad gäller uppgiften från flickorna att ingen av dem skulle ha märkt om det försiggick något i sängen mellan de andra påtalar domstolen att sängen i fråga var 120 cm bred och flickorna befann sig i mitten, mellan männen. När det gäller Ulla-Brits berättelse om våldtäkten är den inte svår att förena med L:s berättelse om densamma. I synnerhet om man beaktar att hon uppgett sig vara osäker på om hon gjort sådant motstånd att L måste ha uppfattat det. Maria N:s uppgift om att A ”vräkt sig” över henne och tagit

struption på henne samt att han hotat döda henne om hon inte låg stilla är svår att tro då den intilliggande Ulla-Brit säger sig inte ha märkt någonting. Ej heller har någon anteckning gjorts om märke efter struptionen vid polisförhör, två dagar efter händelsen, eller vid läkarundersökningen, ytterligare två dagar senare. Enligt vittnesförhöret med mormodern, till vilken de begav sig efter den påstådda händelsen, sade Ulla-Brit att de blivit våldtagna men att Ulla-Brit var gladlynt och ”som vanligt”.

Det finns alltså ett antal uppgifter i målsägandeutsagorna som man kan ställa sig frågande till. En förklaring till detta bör alltså sökas. Frågor till målsägandena under rättegången har inte givit tillfredställande förklaringar. Istället för att domstolen då bara förklarar att den inte är övertygad om de tilltalades skuld söker man en förklaring till att uppgifterna som lämnats inte är övertygande.

Därmed ställer domstolen upp en andra del i den alternativa hypotesen. Denna gång gällande vilken anledning flickorna skulle ha att tillvita de tilltalade brott om så ej skett. Man hämtar denna hypotes från försvaret som hävdar att Ulla-Brit kunde räkna med betydande obehag om hon inte kunde redogöra för den familj hon bodde hos, eller sin pojkvän, var hon varit hela natten. Försvaret har som visst stöd för denna hypotes framhållit att hon gjorde sin polisanmälan i sällskap med dottern i familjen hon bodde hos, att hon då lämnade knapphändiga uppgifter samt att hon, då hon senare hämtades av polisen till nya förhör, vägrade att lämna några som helst upplysningar och inte ens ville uppge Maria N:s adress och telefonnummer. Detta skulle kunna tyda på att hon inte hade för avsikt att anmäla några övergrepp till polisen utan endast avsåg att använda historien för att förklara sin bortavaro. Sedan polisutredningen ändå kommit igång har hon inte kunnat, enligt hypotesen, ta tillbaka sina påståenden om sexuella övergrepp utan sökt, och fått stöd i Maria N.

Denna andra hypotes som försvaret introducerat är ett bra exempel på vad en godtagbar hypotes ska innehålla. Om vi ser till vad som tidigare⁵² sagts om vad som krävs av en förklaring som skapar rimligt tvivel kan vi se att denna hypotes inte lämnar någon del av gärningsbeskrivningen oförklarad samt att den ej kunnat vederläggas av vad som framkommit i målet. Låt vara att den är ganska okomplicerad. Denna hypotes i kombination med den första hypotesen får anses tjäna som den egentliga huvudhypotesen som ska ställas mot åklagarens gärningsbeskrivning. Den första hypotesen som ställts upp som alternativ förklaring till den åtalade A:s osannolika utsaga kan visserligen prövas som en hypotes men för att besvara den krävs uppställandet av en hypotes som bidrar med en förklaring till händelserna. Enbart hypotesen att samlagen skett frivilligt bidrar i sig inte till att en alternativ förklaring till anmälan framkommer. Ej heller hypotesen att de tilltalade ej förstått att samlagen var ofrivilliga från flickornas sida. För att dessa hypoteser ska kunna godtas krävs en huvudhypotes som ger en rimlig

---

⁵² Se avsnitt 4.1.

förklaring till att polisanmälan gjordes i första hand. Eller om man så vill en förklaring till flickornas berättelsers uppkomstbetingelser.

Vi får egentligen aldrig svar på om samlagen enligt domstolen var frivilliga eller ej. Detta är två möjligheter som egentligen inte behöver utredas vidare. Domstolens utredning visar att båda möjligheterna finns. Det som man skapar ett rimligt tvivel om är åklagarens gärningsbeskrivning.

Tvivel uppstår egentligen redan vid kontrollen av målsägandeutsagornas bärkraftighet. Det finns flera delar av berättelserna som kan ifrågasättas, men man kan inte med någon säkerhet säga att berättelserna är orimliga. I kombination med utredningen i övrigt kan man dock komma fram till att det föreligger tvivel om målsägandeutsagornas riktighet. Frågan om de tilltalades skuld i målet kan därmed inte anses vara ställd utom rimligt tvivel.

NJA 1994 s 268

Rubrik i NJA:

"I mål om ansvar för grov våldtäkt uppkommer fråga om bevisvärdet av uppgifter från en två år och åtta månader gammal flicka. – Även spørsmål om verkan av utformningen av gärningsbeskrivningen."

Den tilltalade åtalades för grov våldtäkt, alternativt sexuellt umgänge med barn och stämpling till mened. Brottet skulle ha begåtts mot ett 2 år och 8 månader gammalt barn. Menedsbrottet lämnar vi därhän. Den tilltalade dömdes både i första och andra instans.

Moderns utsaga: Den tilltalade hade, i flickans hem den 27-28/2, varit barnvakt åt en flicka. Då modern kom tillbaka till hemmet, den 28/2 var dörren låst och det dröjde femton minuter innan den tilltalade öppnade dörren. Då hon släpptes in upptäckte hon att den tilltalade höll på att torka barnet efter att ha duschat henne. Detta hade hänt tidigare och modern hade då påpekat för den tilltalade att hon ej ville att han skulle göra detta. Barnet uppträdde, enligt modern, skräckslaget och började gråta när hon fick se modern. Barnet pekade mot sitt underliv och sade "Mamma, han gjorde här och han tog här".

Modern undersökte barnet och fann att barnets blygdläppar var svullna samt att barnets analöppning hade en spricka. Barnet motsatte sig vid detta tillfälle moderns beröring av underlivet, något som hon ej gjort tidigare. Moderns väninna kontrollerade också barnet och har uppgett att barnet hade en spricka i ändtarmen. Senare samma dag kontrollerade väninnorna barnets avföring och fann något som såg ut som sädesvätska i denna. Man tog upp detta på en tandborste som man sedan kastade ut. Tandborsten återfanns senare och undersöktes men utan att man kunde finna spår av sädesvätska. Väninnan sade sig också ha hört barnet säga att den tilltalade "stoppade här och här" samtidigt som barnet pekade mot underlivet.

Läkarundersökning utfördes den 2/3, av distriktsläkare som uppgett att hon fann en liten spricka i mödomshinnan samt en möjlig vidgning av slidan. Barnet uppträdde även här skräckslaget och, enligt läkaren inte normalt. Senare samma dag utfördes en rättsmedicinsk besiktning av barnet och slutsatsen av denna var att det ej kunde påvisas några spår av sexuellt våld.

Den tilltalade förnekar händelsen i sin helhet, alltså även att han varit barnvakt åt barnet vid det aktuella tillfället. Han har ändrat sin utsaga vid flera tillfällen.

Av intresse för denna framställning är att moderns berättelse bedömdes som trovärdig⁵³ av HD. HD ansåg alltså att dessa uppgifter kunde läggas till grund för bedömningen. Vidare uttalar HD att:

”När ett så litet barn som Venus lämnar uppgifter om en persons beteende mot barnet kan de inte ensamma utgöra bevis för att det har förekommit ett sådant handlande som utgör våldtäktsbrott. Detsamma gäller i fråga om barnets reaktioner och allmänna beteende. I sådana fall kan den tilltalades skuld anses ställd utom rimligt tvivel bara om åtalet för våldtäktsbrott vinner klart stöd av annan utredning, exempelvis fynd vid gynekologisk undersökning av barnet i nära tidsmässig anslutning till det påstådda övergreppet eller resultat av DNA-analyser av sperma som anträffats på eller i barnets kropp.” Åtalet kunde således inte bifallas.

Kommentarer

Barnet har inte, på grund av sin ålder, hörts i vare sig förundersökning eller i domstolarna. De enda uppgifter som ligger tillgrund för åtalet är således moderns och dennes väninnas uppgifter om vad barnet har sagt och hur barnet har uppträtt efter den påstådda händelsen samt uppgifterna som lämnats angående den tilltalades uppträdande.

Den rättsmedicinska undersökningen gav inget stöd för åtalet och ej heller den tekniska undersökningen. Moderns utsaga saknar här, ensam, den bärkraftighet som skulle krävas för en fällande dom. Det rimliga tvivel som uppstår, redan innan prövningen av alternativa hypoteser blir aktuell, grundar sig i att man inte har kunnat utreda uppkomstbetingelserna kring barnets berättelse eller uppträdande efter de påstådda övergreppen. Man har ej heller kunnat säkra någon teknisk bevisning som talar för gärningsbeskrivningen. Att någonting har inträffat som barnet har reagerat starkt emot anser HD vara troligt. Vad som inträffat är däremot inte möjligt att klargöra i efterhand då det inte går att utreda vidare vad som orsakat barnets uppträdande och att annan stödbevisning saknas.

---

⁵³ Här är ett exempel på hur man blandar ihop trovärdighet med tillförlitlighet. Trovärdighet är något som tillkommer en person och tillförlitlighet är något som tillkommer en utsaga.

De alternativa hypoteserna som skulle kunna uppställas blir här alltför många, enligt min uppfattning, för att det ska bli aktuellt att gå vidare med en sådan prövning. Det som troligen hade krävts i målet, för att nå beviskravet ”ställt utom rimligt tvivel”, är stöd för moderns utsaga i ett rättsmedicinskt utlåtande som på ett tydligt sätt visat att barnet utsatts för ett sexuellt övergrepp. Möjligen hade det också krävts teknisk bevisning som knutit övergreppet till den period som den tilltalade varit ensam med barnet. Utan detta kan det inte bli aktuellt att pröva alternativa hypoteser eftersom man inte har en bärkraftig huvudhypotes att ställa upp från början.

Det är troligt att den tilltalade inte talar sanning då han förnekar att han överhuvudtaget suttit barnvakt åt barnet. Anledningen till detta är svår att klarlägga. Det kan vara så att han helt enkelt inte kunnat finna något annat sätt försvara sig på då han vetat att barnets moder inte ville att han skulle duscha barnet. Med vetskap om han handlat i strid med hennes instruktioner har han kanske funnit det för gott att förneka hela händelsen. Huruvida den tilltalade har talat sanning eller ej är dock ingenting som kan ge stöd åt åklagarens gärningsbeskrivning vilken måste nå upp till beviskravet av egen kraft. I detta fall saknades, enligt min uppfattning, egentliga förutsättningar för komma i närheten av beviskravet.

NJA 1996 s 176

Rubrik i NJA:

”Beviskravet i mål om våldtäkt. Tillika fråga om skyddande av brottsling. 6 kap 1 § och 17 kap 11 § BrB.”

En kvinna anklagade en man för våldtäkt. Händelsen ska ha utspelat sig i mannens lägenhet. Enligt kvinnan var de ensamma i lägenheten då våldtäkten ägde rum. Hennes berättelse vinner stöd av den utsaga som lämnats av hennes moster till vilken kvinnan begav sig efter den påstådda händelsen. Mannens berättelse skiljer sig såtillvida att han hävdar att han ej haft sexuellt umgänge med kvinnan men att hans kamrat hade samlag med kvinnan vid det aktuella tillfället i den aktuella lägenheten. Hans berättelse vinner stöd av kamraten. Den tekniska bevisningen kan inte utesluta att så varit fallet.

Målsägandens utsaga gav, kortfattat, följande beskrivning av händelseförloppet: Målsäganden, Erica A, hade den aktuella kvällen sammanträffat med den tilltalade och en av hans vänner på en restaurang. De lämnade restaurangen gemensamt men endast Erica A och den tilltalade begav sig hem till den tilltalades lägenhet. I lägenheten ska den tilltalade ha utsatt Erica A för en våldtäkt. Han hade därefter kastat ut henne ur lägenheten. Hon begav sig då till sin moster, Ann K, som var bosatt ett kort stycke därifrån och berättade vad som hänt. Hon övertalades där att göra en polisanmälan.

Vittnesförhöret med Ann K gav följande information: Erica A kom hem till henne omkring 03.30 den aktuella natten. Erika A uppträdde upprört och sade att hon blivit våldtagen. Hennes blus och behå var sönderrivna. Hon grät hysteriskt. Hon ville först inte göra polisanmälan men övertalades efter en stund att göra anmälan.

Den tilltalade Farid El E uppger i huvudsak följande: Både Erika A och Sirop B följde med hem till Farid El E:s lägenhet från restaurangen. Erika A hade under kvällen visat sexuell intresse för Sirop B och bl a. tagit honom mellan benen. Väl i lägenheten tittade de på porrfilm och därefter hade Sirop B och Erika A frivilligt samlag på en madrass på golvet i vardagsrummet, de fick låna ett rött täcke av Farid El E. Då samlaget var över gick sirop B och duschade. Farid El E försökte då få ut Erika A ur lägenheten. Han sade åt henne att gå. Hon sade "djävla karljävel" och han tog då hennes kläder och lade dem utanför dörren. Han ville bli av med Erika A eftersom hon hade dåligt rykte och han ville inte att grannarna skulle se att hon besökt honom. Farid El E anser att det är på grund av att han kört ut Erika A ur lägenheten som hon anmält honom för våldtäkt. Hennes kläder var hela när hon lämnade lägenheten.

Den för skyddande av brottsling åtalade Sirop B uppgav följande: Farid El E, Erika A och Sirop B begav sig till Farid El E:s lägenhet efter att ha träffats på restaurangen. I lägenheten tittade de på porrfilm och därefter hade Sirop B och Erika A samlag. Samlaget var frivilligt. Därefter gjorde Farid El E vissa närmanden mot Erika A som dock inte var intresserad. Då slängde Farid El E ut Erika A:s kläder i trapphuset. Hon lämnade då lägenheten. Hon verkade inte arg när hon gick. Sirop B somnade i soffan och sov tills han väcktes av polisen på morgonen.

Läkarundersökning utförd på morgonen efter händelsen gav vid handen att de skador som kunde konstateras inte måste härröra från ett ofrivilligt samlag. Erika A var vid undersökningen upprörd, ledsen och grät.

Kriminalteknisk undersökning av lägenheten utförd samma dag gav följande resultat: Först kan det konstateras att det inte genomförts någon undersökning av den tilltalade. De föremål som tagits i beslag av polis hade placerats i en och samma plastpåse vilket ger en kontaminering av alla föremålen och därmed kunde inga säkra slutsatser dras av den kriminaltekniska undersökningen av dessa. Lägenhetsdörren var låst men inte avspärrad. Det kan inte sägas med någon säkerhet om någon varit inne i lägenheten efter det att den tilltalade gripits och förts därifrån. Undersökning har utförts på ett rött täcke som fanns i lägenheten vilket den tilltalade hävdar har använts som underlag vid det frivilliga samlaget mellan Erika A och Sirop B samt på ett påslakan. Slutsatsen i utlåtandet daterat den 13/2 1996 är sammanfattningsvis följande:

I nio fläckar på täcket påvisades sperma. Övervägande skäl talar för att den kommer från Sirop B. I fläckarnas epitelcellsfraktion påvisades en blandning av DNA, och skäl talar för att detta DNA kommer från honom

och Erica A. I ytterligare sex fläckar på täcket påvisades sperma. Skäl talar för att den kommer från Farid El E. I vissa av dessa fläckars epitelcellsfraktion påvisades en blandning av DNA, och skäl talar för att en del kommer från honom medan frågan måste lämnas öppen om det även finns något DNA som kan komma från Erica A. I två fläckar på påslakanet påvisades sperma som enligt utlåtandet inte kunde typbestämmas.

I utlåtande från den 1/3 1996 redovisas fortsatt typbestämning för de sex fläckar med sperma som överensstämmer med Farid El E. Den fortsatta undersökningens resultat påverkar enligt utlåtandet inte de slutsatser som finns i det utlåtande som daterats den 13/2 1996.

Erika A:s kläder har undersökts. Hennes tröja var söndersliten uppifrån, spetsen på hennes behå var sönderriven, byxorna var hela, det fanns blod på trosorna.

HD uttalar följande:

”För att Farid El E skall kunna dömas för den gärning som åklagaren har påstått förutsätts att det har blivit ställt utom rimligt tvivel att han har gjort sig skyldig till vad som har lagts honom till last (jfr bl a NJA 1980 s 725, 1991 s 83 och 1992 s 446). Åtalet grundar sig på Erica A:s berättelse om vad som har hänt. Denna berättelse är på viktiga och avgörande punkter oförenlig med den version av händelseförloppet som Farid El E och Sirop B har hävdad. Erica A:s berättelse vinner stöd framförallt av vad som har uppgetts om hennes tillstånd sedan hon kommit till Ann K. Den är dock svårförenlig med särskilt den bevisning som utgörs av de under målets handläggning i HD avgivna utlåtandena från Statens kriminaltekniska laboratorium. Beviskravet att det skall vara ställt utom rimligt tvivel att Farid El E har begått den åtalade gärningen är inte uppfyllt. Åtalet mot honom skall då ogillas.”

Kommentarer

I målet står målsägandens och den tilltalades utsagor väldigt långt ifrån varandra. Det finns, för målsäganden, väldigt lite stödbevisning medan den tilltalade har stöd av en person som inte bara säger sig ha befunnit sig på platsen utan även uppger sig vara den som haft sexuellt umgänge med målsäganden. Detta ska dessutom ha skett med samtycke. De båda männen är väldigt samstämmiga i vissa detaljer om händelseförloppet medan de lämnar helt olika uppgifter om andra. Dessutom är Sirop B:s minnesbilder om själva samlaget diffusa och i avsaknad av detaljer. Trots detta skapar det tvivel om målsägandens utsagans riktighet. Den tekniska bevisningen kan inte entydigt vederlägga någon av parternas utsagor. De DNA-bevis som kunnat säkras talar dock för⁵⁴, att både Erika A och Sirop B haft samlag på det röda täcket. Det kan inte sägas om det har skett samtidigt. Det har i målet också

---

⁵⁴ Övervägande skäl talar för att spermier kommer från Sirop B. Skäl talar för att en del av DNA-blandningen kommer från Erika A. Skäl talar för att Farid El E har avsatt andra spermiefläckar men i dessa blandade fläckar kan den andra parten ej bestämmas alls.

framkommit att Sirop B lånat lägenheten tidigare för att ha samlag med andra flickor. Det kan tilläggas att de epitelceller som kan härröra från Erika A har en sammansättning som passar in på 20 % av Sveriges befolkning. Det faktum att DNA härrörande från Farid El E står att finna på hans eget täcke är knappast förvånande och därmed ej heller något som utgör stöd för målsägandeutsagan.

I detta mål står alltså målsägandeutsagan på en relativt svag grund utan egentlig stödbevisning. Den alternativa hypotesen utgörs i huvudsak av de tilltalades utsagor. Dessa utsagor har inte kunnat vederläggas av åklagarsidan. Det rimliga tvivel som uppstår har sin grund i att det finns en alternativ förklaring som i princip är lika trolig som åklagarens gärningsbeskrivning. Det kan därmed inte sägas att målsägandeutsagan i kombination med annan bevisning i målet har ställt övertygelsen om den tilltalades skuld utom rimligt tvivel.

NJA 2005 s. 712

Rubrik i NJA:

”Fråga om ansvar för grov kvinnofridskränkning, våldtäkt, grov fridskränkning och misshandel. Därvid bl.a. fråga om den kränkta kvinnans make gjort sig skyldig till ofredande genom att låta makarnas barn bevittna våld och hot mot mamman.”

Som framgår av rubriken ovan handlar det om ett flertal åtalpunkter varav vi endast ska beröra en. Bevisningen som fanns för att styrka denna del av åtalet utgjordes endast av målsägandeutsagan. Visserligen sökte man stöd i ett samtal som målsäganden haft med en väninna men det samtalet visade sig ej kunna styrka målsägandens uppgifter. Domstolen hade då följaktligen att ta ställning till om målsägandens utsaga kunde ställa den tilltalades skuld utom rimligt tvivel.

Målsäganden uppgav i huvudsak följande: Den tilltalade maken hade, i deras gemensamma hem någon gång under 2003, genom våld tvingat målsäganden till samlag. Våldet skall ha bestått i att han tagit tag i henne bakifrån, lagt henne på sängen där han med sin kroppstyngd hållit fast henne, slitit av henne byxorna, utdelat flera slag mot hennes kropp och därefter tryckt en kudde över hennes ansikte under det att han genomfört samlaget.

Den tilltalade förnekade gärningen i sin helhet.

HD uttalade följande:

”I fråga om påstådd brottslighet av nu aktuellt slag saknas ofta liksom i förevarande fall vittnesiakttagelser och teknisk bevisning. I enlighet med vad som uttalades i rättsfallet NJA 1991 s. 83 hindrar detta inte att bevisningen ändå kan vara tillräcklig för fällande dom, förutsatt att

domstolen genom den utredning som förebringats i målet finner det ha blivit ställt utom rimligt tvivel att den åtalade har gjort sig skyldig till vad som lagts honom till last. Så t.ex. fanns i det nämnda fallet stödbevisning bl.a. i form av uppgifter som kvinnan lämnat till sin mor och sin syster. Någon stödbevisning av det slaget finns inte i förevarande mål när det gäller den påstådda våldtäkten. /.../ Det finns alltså i denna del inte någon annan utredning än C.G: s egna uppgifter. I enlighet med vad som sagts i det föregående har dessa visserligen hög trovärdighet och denna förringas inte av att gärningen kom att anmälas först lång tid efter det att brottet påstås ha begåtts, i samband med att C.G. hördes om de andra brotten. Avsaknaden av stödbevisning i förening med den stora vagheten i tidsangivelsen för det påstådda brottet - som enligt henne kan förläggas till någon gång under år 2003 - och de svårigheter som till följd härav förelegat för L.G. att föra motbevisning leder sammantaget ändå till slutsatsen att det inte kan anses vara ställt utom rimligt tvivel att L.G. gjort sig skyldig till den påstådda våldtäkten. Åtalet för våldtäkt skall därför lämnas utan bifall.”

Kommentarer

HD finner målsäganden trovärdig. Till grund för detta uttalar man *att* hon har berättat under påtaglig sinnesrörelse och *att* hon vid flera tillfällen fallit i gråt när hon berättat om sina upplevelser. Vad gäller tillförlitligheten av hennes utsaga nämner HD *att* hon under förhöret i HD lämnat en utförlig berättelse, *att* detta varit genomgående i alla instanser, *att* hennes berättelse är detaljrik. Detta sammantaget tyder på att det hon berättat är självupplevt. Denna bedömning avser hela hennes framträdande i målet och stämmer alltså ej helt med hennes berättelse om den specifika våldtäkten.

I detta fall har man således befunnit sig i parets gemensamma hem. Det har, i enlighet med åtalet i övrigt, förekommit olika typer av våldsanvändning vid flera tillfällen under en längre period. Den tilltalade fälldes också för ett antal av dessa. Man kan se att berättelsen om våldtäkten inte är speciellt detaljrik vad gäller omständigheterna runt omkring den. Detta är inte förvånande i sig med beaktande av att man befunnit sig i hemmiljön och att det har varit en händelse av många liknande. Dessutom har det inte påståtts i målet att frivilliga samlag inte förekom mellan parterna. Anledningen till att man valt att åtala för just denna händelse är troligen att målsäganden säger sig minnas den speciellt för att en kudde användes för att tysta henne under övergreppet. Dock är det så att målsägandeutsagan i övrigt innehåller ganska många detaljer runt de övriga åtalspunkterna.

Vad HD efterlyser är alltså stödbevisning samt en närmare tidsangivelse. Denna stödbevisning behöver av allt att döma inte vara av karaktären rättsmedicinskt utlåtande eller teknisk bevisning. Det hade möjligen räckt att målsäganden berättat om händelsen för någon tidigare och att denne kunde bekräfta detta. Detta framgår ju av HD:s hänvisning till NJA 1991 s

83.⁵⁵ Vad gäller tidsangivelsen är det svårt veta vilket värde avsaknaden av denna får för utgången. I rättsfallet man hänvisar till ovan saknades också till stor del närmare precisering av händelsernas placering i tiden.

4.2.3 Högsta Domstolens praxis, fällande domar

Tre av de följande domarna har som gemensam nämnare att de behandlar närståenderelationer samt att de alla innehåller ett flertal gärningar. Ej heller i dessa fall finns någon egentlig teknisk bevisning som talar för målsägandens sak. I dessa domar har målsägandens trovärdighet och dennes utsagas tillförlitlighet behandlats närmare. Det första fallet är en del av den friande dom som behandlades under avsnitt 4.3.1, och som tidigare nämndes fälldes en av de tilltalade i samma rättegång för en annan våldtäkt. Därav benämningen *fall 1* här nedan. Även i denna del av målet kommer jag att återge en större del av målsägandets utsagan och den tilltalades utsaga. Detta eftersom jag finner ett värde i att kunna jämföra dessa två likvärdiga fall som ledde till motsatta utgångar. Upplägget i avsnittet är detsamma som i föregående.

NJA 1980 s 725, fall 1.

Rubrik i NJA:

”Fråga om utvisning på grund av brott. Tillika spørsmål om beviskrav och bevisvärdering i brottmål.”

Målsäganden Marianne N har inför TR i huvudsak uppgivit följande: Hon hade den aktuella eftermiddagen på Gustav Adolfs torg träffat A, som hon inte kände men som hon sett vid ett par tidigare tillfällen. A hade erbjudit henne att hjälpa honom att sälja smycken på Lilla torg. Hon hade följt med A till dennes lägenhet i närheten av Kronprinsen. I lägenheten hade A förmått henne att röka hasch. A hade blivit hotfull och tagit fram en pennkniv, varefter han tvingat henne att ta av sig kläderna. Han hade därefter med våld och hot tvingat henne till samlag och annat sexuellt umgänge. Hon hade hela tiden varit rädd och gråt. Omedelbart efter det att hon fått lämna lägenheten hade hon begett sig till sin pojkvän och berättat om vad som inträffat. De hade gemensamt åkt till polisen och anmält händelsen.

Inför HovR har Marianne N gjort följande tillägg och ändringar: Hon och A har några gånger tidigare träffats vid Gustav Adolfs torg. Hon har då bl a tiggat pengar av honom. Vid ett par tillfällen fick hon någon krona. – A lovade att hon skulle få 100–200 kr om hon hjälpte honom med att sälja

---

⁵⁵ Fallet refereras nedan under fällande domar.

smycken. Erbjudandet kom lägligt eftersom hon vid tillfället var arbetslös. När Marianne N steg in i A:s bil var hon i den tron att han skulle köra henne till Lilla torg, där försäljningen skulle äga rum. I bilen uppgav A att de först skulle besöka en flicka som tidigare hade hjälpt A med försäljningen. Flickan skulle lära Marianne N priserna på smyckena. De åkte i riktning mot Kronprinsen. Under bilfärden sade A att de kunde röka hasch hos flickan så att Marianne var i form när hon sedan skulle sälja. Marianne N kände sig inte särskilt upplagd för rökning. Hon gav dock ett jakande svar. A stannade vid en fastighet i närheten av Kronprinsen. De gick in i fastigheten – hon på tillsägelse ett par meter efter honom – och fram till en lägenhetsdörr. Marianne N trodde att flickan som A berättat om bodde i lägenheten. A tog fram en nyckel och stack den i låset. Marianne N tyckte det var konstigt att han utan vidare tänkte gå in i en annans lägenhet. Hon blev misstänksam och övervägde att gå. I samma stund fick emellertid A upp dörren och hon föstes in i lägenheten. Där tände A en pipa med hasch. Han räckte henne pipan och ville att hon skulle röka, vilket hon avböjde. A blev då arg och uppmanade henne upprepade gånger i hotfull ton att röka. Marianne N blev rädd att något skulle hända henne om hon inte gjorde honom till viljes. Hon rökte därför ett par bloss på pipan, vilket påverkade henne lite så att hon blev "svag".

Bladet på den pennkniv A tog fram var aldrig utfällt. Kniven var synlig när han höll den i handen. Då han uppmanade henne att ta av sig kläderna höll han handen med kniven något höjd framför henne. Under tiden de uppehöll sig i sängen låg kniven på ett bord inom räckhåll. Hon var mycket rädd att A skulle göra bruk av kniven om hon ej gjorde som han sade. Hon hade magsmärter av nervositet. Vid samlaget och det övriga könsliga umgänget hade A sädesavgång. Denna skedde dock inte inne i henne. Mellan de sexuella aktiviteterna tilläts hon gå på toaletten. Vid ett av toalettbesöken försökte hon smita ut genom ytterdörren. Denna var emellertid vara låst. Vid ett tillfälle under vistelsen i lägenheten stod hon nära ett fönster och övervägde att hoppa ut, men A sade till henne att avlägsna sig från fönstret. Vistelsen i lägenheten varade knappt 1 1/2 timme. A talade nästan hela tiden svenska. – Vid tiden för det inträffade hade hon sedan fem månader tillbaka sällskap med en pojke. Under de två första månaderna efter händelsen fungerade det sexuella umgänget dem emellan inte.

Marianne N gjorde inga ändringar eller tillägg inför HD.

Den tilltalade A har uppgett följande: Han träffade den aktuella eftermiddagen Marianne N på Gustav Adolfs torg. Han kände igen henne från något tidigare tillfälle då hon hade tiggat pengar av honom. Marianne N erbjöd honom att köpa några damkläder, som hon förvarade i en plastpåse. Kläderna var stulna. Han var inte intresserad av att köpa kläderna. Hon frågade då om han hade någon krona som hon kunde få. Han hade 25-öringar i sin bil som stod parkerad i närheten. Marianne N följde med till bilen för att få pengar. När de kom fram till bilen frågade Marianne N om han kunde köra henne till en kamrat som bodde i närheten av Kronprinsen. Han gick med på detta. När de befann sig i bilen frågade Marianne N om

han hade hasch. Hon följde med till hans lägenhet på Kramersvägen 6, i närheten av Kronprinsen. I lägenheten hade han en pipa med gammal hasch, som Marianne N fick röka. I närheten av pipan, som låg på ett bord, fanns en liten fickkniv. Marianne N stannade en stund i lägenheten och gick sedan därifrån för att träffa sin kamrat. A lämnade själv lägenheten för att träffa sin fästmö Kerstin P. Han hade inte samlag med Marianne N i lägenheten. Han rörde inte ens vid henne och han kan inte förstå varför hon har anmält honom för våldtäkt.

A har gjort följande tillägg inför HovR: Han har aldrig ägnat sig åt att sälja smycken.

A gjorde inga ändringar eller tillägg inför HD.

HD uttalade följande:

”Mariannes berättelse är sammanhängande, klar och detaljerad. Det finns inte någon punkt i den som ter sig svårförklarlig eller som eljest ger anledning betvivla att berättelsen återger vad som verkligen inträffat. Det har inte gjorts gällande, att Marianne skulle ha i något hänseende frångått de uppgifter hon lämnade vid sin polisanmälan, vilken gjordes omedelbart efter händelsen. Något beaktansvärt skäl till att Marianne skulle ha velat sanningslöst tillvita A brottslig gärning har inte framkommit. Med hänsyn till vad sålunda anförts förtjänar Mariannes berättelse tilltro i sådan grad, att åtalet mot A för övergrepp mot Marianne måste anses styrkt. Brottet är att bedöma som våldtäkt.”

Kommentarer

I målet saknas teknisk bevisning. Varken den tilltalades och målsägandens utsagor är möjliga att vederlägga genom utredningen. Frågan blir då om det är möjligt att komma fram till att beviskravet är uppnått enbart genom målsägandens utsaga. I HD hördes A på nytt medan Marianne N:s berättelse lästes upp. Uppläsningen skedde från en utskrift av hennes, på band, upptagna utsaga från HovR:n. Anledningen till detta framgår ej av domskälen.

Från HD:s uttalande ovan kan vi se följande: Man har gjort en tillförlitlighetsbedömning av målsägandeutsagan och en trovärdighetsbedömning av målsäganden. Den tilltalades utsaga berör man ej i domskälen. Från tillförlitlighetsbedömningen kan vi se att vikt har lagts vid att berättelsen är sammanhängande, att den är klar, att den är detaljerad, att den inte innehåller svårförklarliga punkter, att den inte i övrigt innehåller något som ger domstolen anledning att betvivla dess överensstämmelse med sanningen och att berättelsen är konstant från polisförhören och vidare genom de olika instanserna. Från trovärdighetsbedömningen kan vi se att man lägger vikt vid att anmälan gjordes omedelbart efter händelsen och att man ej funnit någon anledning till att målsäganden medvetet skulle ljuga om händelsen.

I domskälen redovisas ingen prövning av alternativa hypoteser som skulle kunna skapa tvivel om den tilltalades skuld. Det är visserligen inte många andra alternativa hypoteser än den tilltalades utsaga som blir aktuella eftersom den tilltalade förnekar sexuellt umgänge överhuvudtaget. Det händelseförloppet är i och för sig lika troligt som målsägandeutsagan baserat på att det saknas stödbevisning för båda utsagorna. Det har inte hävdats att den tilltalades utsaga brister i något av de kriterier som uppställts vid tillförlitlighetsbedömningen av målsägandeutsagan. Trovärdighetsbedömningen är svårare då man kan förutsätta att den som står åtalad för ett allvarligt brott alltid har anledning att tala osanning om denne är skyldig. Det som kvarstår för att man ska kunna meddela en fällande dom är alltså att man helt enkelt tror på målsägandeutsagan baserat på de erfarenhetskriterier man återger i domskälen. Detta ställer skuldfrågan utom rimligt tvivel.

För att kunna hävda att rimligt tvivel föreligger måste man komma fram till att målsägandeutsagan, i den del den inte överensstämmer med den tilltalades utsaga, är ett resultat av målsägandens fantasi eller av en avvikande verklighetsuppfattning. Någon anledning att misstänka att detta är fallet har ej framkommit. Det finns i målet inget utrymme för några missuppfattningar som kan ha fått målsäganden att uppfatta vistelsen i den tilltalades lägenhet på det sätt som hon har gjort. Det har inte hävdats att samlaget kan ha varit frivilligt eller att den tilltalade kan ha uppfattat det som frivilligt men att han ändå funnit det bäst att förneka. Han har, som tidigare nämnts⁵⁶, dömts för otukt med en trettonårig flicka. Det förtjänar att påpekas att HovR uttalar att detta faktum ökar tilltron till målsägandeberättelsen, HD drar sig dock för att göra detsamma. Marianne N var dock vid det aktuella tillfället elva dagar från sin sextonårsdag och således inte underårig i lagens mening. Sammantaget kommer alltså HD fram till att det är ställt utom rimligt tvivel att den tilltalade har utfört gärningen i enlighet med gärningsbeskrivningen. Detta ställningstagande baseras endast på målsägandens utsaga.

NJA 1991 s 83

Rubrik i NJA:

”Frågor om beviskrav och bevisvärdering i mål om våldtäkt och misshandel.”

Åtal väcktes mot en man för flera fall av misshandel och våldtäkt mot sin hustru. Övergreppen skulle ha förövats under en period av tre år. Exakta tidsangivelser för de i gärningsbeskrivningen upptagna gärningarna saknas. Under samma åtal rymdes också två fall av misshandel mot hustruns syster

---

⁵⁶ Avsnitt 4.2.2, NJA 1980 s 725 fall 2.

och moder för vilka den tilltalade fälldes. Dessa åtalspunkter kommer inte att beröras vidare. I målet saknades teknisk bevisning som talade entydigt för målsägandens utsaga. Domstolarna har ägnat en hel del plats i sina domskäl att utreda den tilltalades alkoholvanor och har kunnat belägga att han lider av allvarliga alkoholproblem samt att han blir våldsam när han konsumerar alkohol.

Målsägandens utsaga har, sammantaget och i korthet, givit följande information: Hon har till en början i nästan uteslutande allmänna ordalag gjort gällande att den tilltalade kontinuerligt misshandlat och våldtagit henne. Enligt målsäganden blev det allt värre med tiden. Endast beträffande ett par misshandelsfall har hon förmått att mer i detalj redogöra för händelseförloppet. Inför HD har hon dock preciserat sig något vad gäller våldtäkterna. Vid ett tillfälle i september 1987 kom den tilltalade hem berusad. När hon vägrade att ha samlag med honom tvingade han henne till det genom att trycka ned henne i sängen, lägga en kudde över hennes huvud och pressa isär hennes ben. Han tog bort kudden innan samlaget var fullbordat. Även år 1989 förekom flera samlag under tvång. Under 1990 ökade antalet sådana samlag. Samtidigt minskade de frivilliga samlagen. I jan 1990 kom han hem sent en kväll. Hon låg då i sin säng. Han tilltvingade sig samlag med henne genom att låsa hennes armar och pressa isär hennes ben. När han släppte armarna och hon började fäkta med dem tog han ett struptag på henne med båda händerna. Struptaget var kraftigt och hon fick svårt att andas. Hon var rädd för att hon skulle dö. Av struptaget fick hon ett märke som satt kvar i ca 14 dagar. Vid ett tillfälle i mars 1990 tilltvingade han sig samlag genom att "*låsa*" henne i sängen. Hon försökte komma loss och "*bönade och bad att han inte skulle ta hennes mänsklighet ifrån henne*". En gång, i juli 1990, tilltvingade han sig samlag när han var nykter. Det var samma kväll som hon kom hem från en resa. Denna händelse kan således placeras i tiden. Tvånget bestod i att han låste hennes armar och pressade isär hennes ben.

Den tilltalade har i korthet uppgett följande: Vad gäller åtalspunkten med misshandelsanklagelserna har han förklarat att han visserligen vid flera tillfällen bråkat högljutt med hustrun och att han då ibland tagit henne i armarna och ruskat om henne men har försäkrat att han aldrig brukat med våld än så. Han har dock sagt att han erinrar sig att han vid ett tillfälle 1985 givit henne en örfil. Han har tillagt att målsäganden däremot många gånger utdelat örfilar mot honom och att hon även dragit honom i håret. Beträffande åtalspunkten gällande våldtäkt har han hävdade att hans och hustruns samliv fungerat perfekt och att det egentligen bara varit det sexuella förhållandet som höll dem samman.

Vittnesförhör med målsägandens syster och moder ger vid handen att målsäganden har berättat om att hon varit utsatt för övergrepp av den tilltalade under den aktuella perioden. Dessutom bekräftar deras vittnesmål att den tilltalade har allvarliga alkoholproblem samt att han blir våldsam när han är onykter.

HD uttalade följande:

”Ansvarspåståendena mot Roger grundar sig på Helenas uppgifter. Såsom ofta är fallet när det gäller påstådd brottslighet av förevarande slag, som är undandragen från insyn, föreligger inte några direkta vittnesiakttagelser och inte heller någon teknisk bevisning. Detta hindrar emellertid inte att bevisningen ändå kan befinnas tillräcklig för fällande dom. För detta förutsätts att domstolen genom den utredning som förebringats i målet finner det ha blivit ställt utom rimligt tvivel att den åtalade har gjort sig skyldig till vad som lagts honom till last (jfr bl a NJA 1980 s 725). I det nu föreliggande fallet blir det av avgörande betydelse att bedöma trovärdigheten av Helenas uppgifter i belysning av vad som i övrigt har förekommit i målet.”

Kommentarer

Av domskälen framgår att man vid trovärdighetsbedömningen har tagit hänsyn till följande: att målsäganden har berättat om händelserna för sin moder och syster, att hon lämnat en övertygande förklaring till att hon vid just detta tillfälle valde att berätta för dem om övergreppen, att hon kunnat ge rimliga förklaringar till varför hon förmått precisera vissa händelser inför HD, att hon, under pressande förhör, förmått ge rimliga förklaringar då hennes uppgifter ifrågasatts, att domstolen ej kan finna något beaktansvärt skäl till hon sanningslöst skulle tillvita den tilltalade brott, att det inte finns belägg för att hon under förundersökningen eller i underdomstolarna lämnat några felaktiga uppgifter samt att hon då hon avgivit utsagan har givit ett trovärdigt intryck.

Vid tillförlitlighetsbedömningen har man tagit hänsyn till följande faktorer: att målsäganden har lämnat en lång utsaga, att den innehåller detaljer, att det är en sammanhängande berättelse samt att berättelsen varit konstant genom instanserna.

HD finner alltså att man kan lägga målsägandens utsaga till grund för en fällande dom.

Även i detta fall liksom i flera de tidigare refererade finns det en svag stödbevisning i form av att målsäganden informerat andra personer i sin omgivning om övergreppen innan polisanmälan gjordes. Det är dock oklart vilken tyngd detta får vid bedömningen. Det kan anmärkas att detta samtal skedde relativt nära inpå polisanmälan samt ledde till att de personer hon talade med, en tid därefter, konfronterade den tilltalade med uppgifterna vilket resulterade i ytterligare två anmälningar om misshandel vilka sedermera ledde till fällande dom. Dessa två fall av misshandel hade ett, i sina detaljer, liknade tillvägagångssätt som de misshandelsfallen målsäganden därefter lämnade uppgifter om i sin anmälan. Sammantaget finner HD frågan om den tilltalades skuld ställd utom rimligt tvivel i huvudsak baserat på målsägandeutsagan i detta fall.

NJA 1992 s 446

Rubrik i NJA:

”Frågor om beviskrav och bevisvärdering i mål om sexualbrott samt om anlitan av psykologisk expertis som hjälpmedel vid bedömningen av trovärdigheten hos målsägande- och vittnesutsagor. Dessutom frågor om gränsdragningen mellan våldtäkt och grov våldtäkt samt om skadestånd till den som har utsatts för omfattande sexuella övergrepp.”

En man åtalades för att ha förgripit sig på sin dotter. Övergreppen ska ha skett under ett och ett halvt års tid och i mycket stor omfattning. Målsäganden anger antalet till ca 400 gånger men åklagarens gärningsbeskrivning talar om ca 200 tillfällen av grov våldtäkt samt upprepade tillfällen av grovt sexuellt utnyttjande. Målsäganden var under den aktuella perioden 13-15 år gammal. Den tilltalade dömdes i TR friades delvis i HovR men fälldes till sist i HD.

Målsäganden Chamiran E uppger i korthet följande: Hennes far har vid upprepade tillfällen under den aktuella perioden tvingat henne till såväl vaginala och anala som orala samlag i deras gemensamma bostad. Han har i samband med detta vid ett flertal tillfällen hotat henne med kniv. Hon har relativt utförligt redogjort för omständigheterna kring vissa av tillfällena då detta skulle ha skett. Hon uppger att hon berättade om övergreppen för sin mors väninna då denne bodde hos dem under en period då modern var bortrest. Denne ska då ha bett henne att inte tala med någon om saken samt, vid senare telefonkontakt, bett henne att ta tillbaka anmälan⁵⁷. Hon berättade för sin kusin att hon blivit våldtagen av två pojkar i ett skogsparti, detta för att kusinen inte skulle misstänka hur det verkligen låg till. Hon har också berättat om övergreppen för sin väninna och en annan bekant vilka båda rådde henne att göra polisanmälan. Hon har även berättat om händelserna för skolans syokonsulent samt för sin klassföreståndare men hon bad dem att inte föra det vidare.

Målsäganden har vidhållit sin version av händelseförloppet inför HovR och HD.

Den tilltalade Hanna E har i korthet uppgett följande: Hela historien är ett resultat av dotterns fantasier. Han har aldrig utsatt henne för några sexuella närmanden. Beskyllningarna bottnar troligen i att dottern förlorat sin oskuld till en annan man men inte vågat berätta. Istället har hon kommit med beskyllningar mot fadern. Han uppger att dottern uppträtt nervöst och varit mycket missnöjd med sin familjesituation. Hon har även fantiserat mycket om att åka till USA och gifta sig med en kille i en popgrupp som hon brukar lyssna på. Han har vid ett tillfälle försökt tala med henne om skolan och

---

⁵⁷ Dessa uppgifter förnekades av moderns väninna. Hon förnekade att målsäganden ringt henne överhuvudtaget. Det kunde dock fastställas att målsäganden ringt till henne från det behandlingshem där målsäganden senare vistades.

skolk. Hon bröt då samman och sade att hon hade ett problem men att han inte kunde hjälpa henne med detta.

Inför Hovrätten erkände Hanna E att han vid tre tillfällen försökt undersöka om hans dotter var oskuld. Vid det tredje tillfället genomförde han en undersökning av hennes slida med sina fingrar. I övrigt förnekade han åtalet.

Den tilltalade har inte gjort några ändringar eller tillägg inför HD.

Målsägandens moder har i huvudsak uppgett följande: Hon och hennes man har ett normalt sexliv. Hon har aldrig märkt att hennes man har begett sig till dotterns sovrum på natten. Hon sover lätt och har alltid sovrumsdörren öppen. Dottern har ljugit för henne vid flera tillfällen och har ofta sagt att hon inte vill bo kvar med familjen då hon inte kan stå ut med sina syskon. Dottern har sagt att hon vill bli sångerska och flytta till Amerika. Dotterns beskyllningar bottnar i att denne vill komma hemifrån och att hon inte tycker om sin familj. Modern uppger också att dotterns mödomshinna skadades då dottern var liten och ramlade ned från ett bord.

Sakkunnigförhör med skolpsykologen Stig B hölls i alla tre instanserna och han uppger att det är osannolikt att målsäganden skulle hitta på denna historia. Han bedömer henne som tillförlitlig i stort. Det kan dock inte uteslutas att övergreppen skett i en mindre omfattning än hon uppgett.

Rättsmedicinsk undersökning genomfördes i slutet av 1991 och resulterade i följande utlåtande: Ändtarmsöppningen uppvisade två läkta bristningar samt påtagligt ytliga, slingriga, vener. Två läkta bristningar påvisades i könsorganets förgård. Mödömsöppningen var av en storlek som väl skulle medge inträngning av en vuxen mans penis. Fynden talar starkt för att målsäganden har varit utsatt för forcerad uttänjning både analt och vaginalt. Rättsläkaren har i TR:n uppgett att det inte kan göras något uttalande om hur många inträngningar det har varit frågan om.

Vittnespsykologiskt sakkunnigutlåtande av legitimerade psykologen Nils W, docent i psykologi, särskilt rättspsykologi, inhämtades av HovR angående tillförlitligheten av målsägandeutsagan. Nils W hördes också i HD. Hans utredning visar, enligt honom, klart och entydigt att målsägandens utsagor om sexuella övergrepp från faderns sida i form av anala, orala och vaginala samlag inte är tillförlitliga. Denna slutsats stöds också av en hypotes om de sekundärvinster utsagorna skulle ge i form av ökad uppmärksamhet i skolan, att få lämna hemmet m m.

HD uttalade bl a följande:

"I mål om sexualbrott grundar sig ansvarspåståendena ofta i allt väsentligt på målsägandens uppgifter. Detta hindrar inte att bevisningen ändå kan befinnas tillräcklig för en fällande dom. En huvuduppgift för domstolen blir att bedöma trovärdigheten av målsägandens uppgifter i belysning av vad som i övrigt har förekommit i målet. Det förtjänar understrykas att det inte

kan bli tal om att efterge de beviskrav som allmänt anses böra gälla i brottmål. Det är exempelvis inte tillräckligt att målsägandens uppgifter framstår som mer tillförlitliga än den tilltalades. För en fällande dom i ett mål om sexualbrott förutsätts – liksom i brottmål i övrigt – att domstolen genom den samlade utredningen i målet finner det ha blivit ställt utom rimligt tvivel att den åtalade har gjort sig skyldig till vad som lagts honom till last.”

Kommentarer

I målet finns viss stödbevisning som talar för målsägandets utsaga. T.ex. de vittnen som målsäganden berättat sin historia för och skolpsykologen Stig B, vilken HD refererar till mer än en gång. Den rättsmedicinska undersökningen ger visst stöd men den talar inte specifikt för att det är den tilltalade som är upphovet till skadorna. Den kan ej heller utesluta att skadorna uppkommit genom frivilliga sexuella aktiviteter även om detta inte framstår som sannolikt. Det handlar alltså även i detta fall om trovärdigheten hos målsäganden och tillförlitligheten av dennes utsaga. Frågan är då vad det är i denna utsaga som gör att man når upp till beviskravet.

Det som HD framhåller när man gör tillförlitlighetsbedömningen är *att* utsagan är lång, *att* den är sammanhängande i sina detaljer, *att* den varit konstant genom instanserna, *att* hon återgett flera episoder som innehållt ett flertal pregnanta detaljer.

Vad gäller målsägandens trovärdighet lägger man speciellt vikt vid *att* sättet som utsagan avgivits på givit ett trovärdigt intryck, *att* målsäganden har berättat om händelserna för ett flertal personer och då gjort ett trovärdigt intryck, *att* HD inte kan finna något beaktansvärt skäl till att målsäganden skulle ljuga.

Den ena alternativa hypotesen i målet utgörs av den tilltalades påstående om att målsäganden skulle ha varit tillsammans med en annan man och då förlorat sin oskuld och att hon till följd av detta hittat på hela historien för att hon inte vågade säga sanningen. En ytterligare vinst med lögnen skulle vara att hon på detta sätt skulle kunna lämna familjen där hon inte trivdes. Denna möjliga tes diskuteras inte i någon utförligare mån i domskälen utan det som nämns där är att det saknas beaktansvärda skäl för att tro att flickan sanningslöst skulle tillvita sin fader brott. Inte heller de alternativa hypoteser som det vittnespsykologiska sakkunnigutlåtandet framför vinner någon framgång i rätten. HD uttalar här att de skäl som utlåtandet anger som möjliga orsaker till att målsäganden inte talat sanning inte är beaktansvärda. Det saknas alltså skäl att ifrågasätta tillförlitligheten i målsägandets utsaga. Detta innebär att det är ställt utom rimligt tvivel att den tilltalade gjort sig skyldig till de brott han anklagats för.

I detta mål anlätades två sakkunniga för att söka bedöma tillförlitligheten i målsägandeutsagan. Dessa två kom till motsatta slutsatser. Den slutsats som HD ställer sig bakom är den som skolpsykologen Stig B framför. Stig B har visserligen anlåtats ett tiotal gånger i liknande mål men den som får anses vara den egentliga experten på området är nog den andre sakkunnige, legitimerade psykologen Nils W, docent i psykologi, särskilt rättspsykologi. Nils W har gjort en vittnespsykologisk utredning av målsägandeutsagan som är ganska omfattande och kräver en hel del arbete. Det som uttalas i domskälen angående denna utredning är närmast att betrakta som ett totalt förkastande av densamma. HD uttalar också att man inte kan se någon egentlig anledning till att psykologisk expertis tillkallas när målsäganden ändå kan höras muntligen direkt inför rätten. HD förnekar inte att det i vissa fall kan vara befogat att anlita sakkunniga vid trovärdighetsbedömningar men manar till försiktighet vad gäller tolkningen av resultaten:

”Vid sin värdering av ett expertutlåtande bör domstolen utgå från att, även om utlåtandet har avgetts av en person med vetenskaplig skolning, det inte är fråga om tillämpning av någon exakt vetenskap. Domstolen måste också alltid beakta risken för att en expert, måhända omedvetet, identifierar sig med en av parterna.”

NJA 1993 s 68

Rubrik i NJA:

”Fråga om beviskrav och bevisvärdering i mål om sexualbrott mot underårig (14 år), som på grund av psykiska besvär inte har hörts i målet. Bevisningen har i huvudsak utgjorts av målsägandens videoinspelade berättelse vid polisförhör. Frågor dessutom om utvisning och skadestånd i anledning av brotten.”

En 14-årig flicka, född 1977, anklagade sin styvfar för sexuella övergrepp. Övergreppen ska ha skett vid minst tre tillfällen mellan det att flickan var 11-13 år gammal. Anklagelserna fördes fram ca ett år efter det att styvfadern och flickans moder hade tagit ut skilsmässa 1990. Flickan berättade om händelserna sedan hon intagits på barnpsykiatrisk klinik på grund av psykiska besvär. Det hölls sedan fyra videoinspelade förhör med henne efter det att polisanmälan gjordes. Hon har sedan inte kunnat höras ingående i rätten pga. sin sjukdomsbild utan endast hörts kort om huruvida de uppgifter hon lämnat under de inspelade förhören är sanna eller ej. Hon har då vidhållit att det hon berättat tidigare är sant. Försvaret har således inte haft möjlighet att bemöta anklagelserna genom förhör av målsäganden inför rätten. Övergreppen omfattar två fall av våldtäkt och ett fall av sexuellt utnyttjande av minderårig. Gärningsbeskrivningen anger brotten som grova.

De videoinspelade förhören beskriver tre olika tillfällen av sexuella övergrepp. Flickan har inte kunnat ange någon exakt tidpunkt för något av övergreppen men hon har kunnat ange hur gammal hon var vid tillfällena. Hon har också kunnat ange var hennes moder har befunnit sig vid något

tillfälle. Händelserna, som de beskrivs i rättsfallsreferatet, är relativt detaljerat återgivna. Det förekommer också en del ovidkommande detaljer som inte är direkt relevanta för beskrivningen av övergreppen.

Den tilltalade förnekade gärningarna. Han har uppgett att han varit borta från hemmet i stor utsträckning och ej haft någon större kontakt med flickan överhuvudtaget. De talade knappt med varandra. Han har endast vid ett fåtal tillfällen vistats ensam hemma med henne. Han uppger också att flickan haft åtminstone två pojkvänner och att det förekommit att den ene har övernattnat i deras hem. Han har aldrig sett henne naken. Den tilltalade uppger som tänkbart skäl för anmälan att flickan har hört talas om att hennes moders syster har gjort liknande beskyllningar gentemot sin man och att flickan ville att hennes biologiska far skulle flytta tillbaka hem till dem. Han har inte, under den tid de bodde tillsammans, märkt att flickan skulle ha mått dåligt eller att hon skulle ha varit avogt inställd mot honom. Hon hade tvärtom velat följa med honom på en resa till England.

Målsägandeförhör har hållits med flickans moder som biträde åtalet i egenskap av vårdnadshavare. Hon uppger att hennes dotter och hennes man grälade ibland och att de vistats, bl a under våren 1991, ensamma i hemmet ibland. Hon märkte under semestern 1991 att hennes dotter inte mätte bra psykiskt och att hon då uppvisade ett destruktivt beteende. Även i skolan hade personal och skolkamrater lagt märke till förändringen. Dottern uttalade självmordstankar i slutet av augusti 1991 och professionell hjälp söktes. Flickan blev då inlagd på sjukhus där hon sedan, under familjesamtal, uppgav att hon utnyttjats sexuellt av sin styvfar.

Enligt den rättsmedicinska undersökningen uppvisade flickan skador på könsorganet av en typ som stämmer överens med inträngning av en mans penis eller fingrar. Den undersökande läkaren har i HovR:n uppgett att det inte varit fråga om något kraftigt fysiskt våld men att det måste ha varit förenat med viss smärta, dock inte av sådan styrka att det kan uteslutas att flickan frivilligt skulle ha gått med på detta.

Barnpsykiatrisk utredning av flickan visar att hon har en mycket skör personlighet. Tidigare upplevelser i samband med föräldrarnas skilsmässa 1984 kan ha lagt grunden till hennes skörhet. Flickan är sedan intagningen på sjukhuset d 30 aug alltjämt i behov av vård och kvalificerad behandling på grund av sina psykiska besvär. Det finns risk för att hon får bestående men i form av en känslomässig störning. Hon har inte uppvisat några tecken på psykiska vanföreställningar. Sådana självdestruktiva tendenser som flickan visat är vanliga hos tonåringar som blivit utsatta för sexuella övergrepp. Enligt utredarens uppfattning är de händelser flickan berättat om vid polisförhören rimligen självupplevda. Han anser det kunna uteslutas att flickan skulle utpeka styvfadern om gärningsmannen varit någon annan.

HD uttalade följande:

”I detta mål liksom i de flesta mål om sexualbrott utgörs bevisningen huvudsakligen av målsägandens uppgifter. Detta hindrar inte att bevisningen ändå kan befinnas tillräcklig för fällande dom. För detta förutsätts, som HD framhållit i tidigare avgöranden (se t ex NJA 1991 s 83 och 1992 s 446), att domstolen genom den utredning som förebringats finner det ha blivit ställt utom rimligt tvivel att den tilltalade gjort sig skyldig till vad som lagts honom till last. – Det blir i nu föreliggande fall av avgörande betydelse att bedöma trovärdigheten av Elisabets uppgifter i belysning av vad som i övrigt förekommit i målet. Bedömningen påverkas av den omständigheten att Elisabet på grund av psykiska besvär inte har hörts personligen i målet, frånsatt ett kortare förhör i TR:n och i HovR:n.”

Kommentarer

Vid trovärdighetsbedömningen konstaterar HD att målsägandens sätt att besvara frågorna under polisförhören tyder på att hon funnit det plågsamt att tala om händelserna, att det inte under utredningen framkommit något beaktansvärt skäl till att hon skulle ljuga om händelserna, att hon då hon intogs för vård på barnpsykiatriska kliniken gjorde ett förvirrat och kontaktsökande intryck men att detta beteende försvann sedan hon börjat berätta om händelserna och polisanmälan gjorts.

Vid tillförlitlighetsbedömningen tar HD fasta på att målsäganden har berättat ingående om de tre händelserna, att hon visserligen inte lämnat någon sammanhängande berättelse men att hennes svar inte varit inbördes motstridiga, att hon har återgett replikskiften med den tilltalade som delvis är mycket pregnanta, att hennes berättelse innehåller ovidkommande detaljer samt att hon kunnat återge var modern befunnit sig under övergreppen.

HD påtalar i domskälen att en utsaga som inte upptagits direkt inför rätten ofrånkomligen får en lägre styrka än om så hade varit fallet.

Det framgår av domskälen att domstolen inte tror att skadorna i målsägandens underliv kan ha uppkommit på annat sätt än genom sexuell beröring och därmed måste en alternativ hypotes uppställas angående den möjligheten att någon annan än den tilltalade skulle vara den som orsakat skadorna. Målsäganden har förnekat att hon haft sexuellt umgänge med någon annan än den tilltalade. Detaljerna som hon har återgett i förhören har en stark anknytning till hennes hem. Domstolen ser det som uteslutet att hennes utsaga grundar sig på händelser som utspelat sig någon annanstans. Det finns ej heller något i utredningen i övrigt som talar för att en annan man haft sådant tillträde till hennes hem att denne skulle ha haft möjlighet att orsaka skadorna. Denna hypotes kan alltså inte skapa tvivel om den tilltalades skuld. Vad gäller den tilltalades egen hypotes, att målsäganden sanningslöst skulle ha tillvitat honom brott för att hon ville att hennes fader skulle flytta tillbaka hem till dem, faller på att målsäganden inte berättat om övergreppen förrän efter att hennes moder och den tilltalade tillkännagett att

de skulle skiljas. Detta tillsammans med de uppgifter som lämnats angående förhållandet mellan hennes föräldrar gör att denna hypotes inte kan anses beaktansvärd. Dessutom har de som utfört de psykiatriska utvärderingarna hävdats att målsäganden har sett den tilltalade som en fadersgestalt och känt ett band till honom.

Den av den tilltalade framförda invändningen att flickan under den aktuella perioden sagt sig vara villig att resa med honom till England och, underförstått, därmed inte kunde vara rädd att vistas ensam med honom tillbakavisas med målsägandens egen förklaring att de skulle bo hos den tilltalades släktingar och att hon därmed inte ansåg sig löpa risk att utsättas för övergrepp. Denna naiva logik hade troligen ej varit godtagbar hos en äldre målsägande men i detta fall är den godtagbar. Det har ej heller i utredningen angående flickans psykiska välmående kunnat konstateras något som skulle tyda på att hon lider av sexuella vanföreställningar eller annan psykisk sjukdom som skulle innebära att hon inte kan skilja mellan verklighet och fantasi.

Detta sammantaget innebär att målsägandens utsaga kan läggas till grund för en fällande dom. Den tilltalades skuld är därmed ställd utom rimligt tvivel.

5 Slutkommentarer

5.1 Målsägandeutsagans bärkraft

I utsagemålen utgör målsägandeutsagan ensam den huvudhypotes som ska kunna prövas mot alternativa hypoteser. För att målsägandeutsagan ska få den bärkraft som krävs för att den ensam kan leda till en fällande dom måste den innehålla en sådan mängd information om händelseförloppet att den klargör att ett brott verkligen har begåtts samt i regel när detta har skett. Vi har sett i de friande domarna att så inte alltid har varit fallet. I synnerhet i NJA 1994 s. 268 betonas att målsägandens utsaga inte innehåller sådana omständigheter som klargör att ett brott verkligen begåtts. Den stödbevisning som fanns i målet hänförde sig till samma uppgifter som målsäganden lämnat och kunde därmed inte hjälpa till att stärka misstanken om brott utan endast tillförlitligheten i målsägandeutsagan. Det fanns i målet ej heller möjlighet att utreda uppkomstbetingelserna till flickans reaktion vidare. Denna brist innebar följaktligen att rimligt tvivel uppstod i ett tidigt skede i HD:s bedömning. Trots detta meddelade de lägre instanserna en fällande dom. Även i NJA 2005 s. 712 kan man säga att bärkraften saknas i målsägandeutsagan eftersom den saknar närmare precisering av när det påstådda övergreppet inträffat. HD påpekade här att den tilltalade hade svårigheter att föra motbevisning då tidsangivelsen var så vag som ”*någon gång under 2003*”. Målsäganden bedömdes som trovärdig i och för sig men möjligheten att pröva denna del av målet på så vaga uppgifter bedömdes som utesluten. Det kan tilläggas att det i andra mål har, vilket HD också påpekar i detta mål, accepterats vaga tidsangivelser men det har då inte varit fråga om ett spann på ett helt år.⁵⁸ I NJA 1980 s 725, fall 2, fanns en bärkraft i de båda målsägandeutsagorna såtillvida att rätten inte fann det *orimligt* att händelsen utspelat sig så som flickorna berättat. Det som delvis tog bärkraften ur utsagorna var de motstridiga uppgifterna i utsagorna, det faktum att man bevisligen ljugit inledningsvis samt att förhållandena på, den påstådda, brottsplatsen talade emot berättelserna. Här ifrågasatte HD bl.a. rimligheten i att man vistats fyra personer i en 120 cm bred säng utan att någon av flickorna uppmärksammat att den andra blev våldtagen. Redan på denna grund borde man kanske kunna grunda ett rimligt tvivel men HD valde här att gå vidare med prövningen av alternativa hypoteser.

I de fällande domarna står NJA 1980 s 725, fall 1, i en klass för sig. Här fanns inget annat utredningsmaterial än målsägandeutsagan att tillgå. Målsägandeutsagan bedöms som sammanhängande, klar och detaljerad. Den innehåller inga svårförklarliga punkter, den har varit konstant genom instanserna och anmälan gjordes direkt efter händelsen. Man fann ej heller någon anledning till att målsäganden skulle ha ljugit. Det förefaller vara en perfekt framlagd berättelse då man inte anser det finnas anledning att

---

⁵⁸ NJA 1991 s 83. Tidsangivelserna var inom en månad.

diskutera den tilltalades förnekande. Denna utsaga har alltså den bärkraft som efterlyses för att ensam kunna leda till en fällande dom. HD:s domskäl är mycket korta och ger ingen information om hur t.ex. alternativa hypoteser har prövats. Dessa måste dock ha prövats i någon form då rätten kommer fram till att man ej funnit någon anledning till att målsäganden medvetet skulle tala osanning.

I de övriga fällande domarna finner HD att utsagorna i sig är bärkraftiga nog att läggas till grund för den fortsatta prövningen i målen. De argument man anger vid trovärdighetsbedömningen är huvudsakligen att man ej funnit något skäl för målsäganden att ljuga, att målsäganden ej lämnat oriktiga uppgifter i utredningen, att målsäganden gjort en anmälan vid en förklarlig tidpunkt, sättet målsäganden berättat på samt att målsäganden uppvisat ett avvikande beteende efter händelsen. Vid tillförlitlighetsbedömningen anför man huvudsakligen att utsagorna är långa, sammanhängande, detaljerade, ej innehåller svårförklarliga punkter samt att de varit konstanta eller att man fått en rimlig förklaring till varför de inte varit det. Även det faktum att målsäganden berättat om händelsen för andra innan anmälan gjorts nämns som stöd för tillförlitligheten.

Som vi sett i de refererade rättsfallen måste målsägandeutsagan nå upp till en viss nivå för att kunna läggas till grund för en fortsatt prövning av målet. Detta i synnerhet då egentlig stödbevisning saknas. Om stark stödbevisning finns bör utsagan kunna hålla en lägre kvalité under förutsättning att det finns en godtagbar anledning till att så är fallet. En anledning till att målsägandeutsagan kan vara svag kan t.ex. vara om målsäganden, då händelsen utspelade sig, var försatt i någon form av försvagad uppfattningsförmåga pga. droger eller liknande. Det kan självfallet också vara så att målsäganden är ett litet barn som saknar förmåga att kommunicera på ett sådant sätt att en bärkraftig utsaga kan erhållas. Kravet på en stark stödbevisning ökar följaktligen i takt med att utsagans bärkraft försvagas.⁵⁹ Detta är i och för sig ganska självklart då den sammantagna bevisningens styrka alltid ska nå upp till samma beviskrav.

5.2 Prövningen av alternativa hypoteser

De refererade rättsfallen visar att prövning mot alternativa hypoteser skall ske om målsägandeutsagan inte omedelbart kan anses sakna bärkraft. Vi har sett exempel, i de friande domarna, på att bärkraften helt har saknats⁶⁰ och att prövning av alternativa hypoteser ej blivit aktuell samt att bärkraften funnits⁶¹ men att alternativa händelseförlopp ej har kunnat uteslutas. För att en fällande dom ska kunna meddelas krävs att det inte finns en alternativ förklaring till gärningsbeskrivningen som är av en sådan beskaffenhet att den till sin omfattning inte lämnar vissa delar oförklarade och att den är av

---

⁵⁹ Se t.ex. NJA 1994 s 268 samt NJA 2005 s. 712.

⁶⁰ NJA 1994 s. 268. NJA 2005 s. 712.

⁶¹ NJA 1996 s. 176. Delvis även NJA 1980 s. 725, fall 2.

sådan kvalitet att den inte går att vederlägga. De alternativa hypoteserna som prövas har ofta sitt ursprung i den tilltalades försvar men i de fall försvaret inte har lagt fram en användbar hypotes ställer domstolen upp egna alternativ. Det framgår tydligt av de refererade rättsfallen att domstolarna prövar alternativa hypoteser vad gäller alternativa gärningsmän samt alternativa uppkomstbetingelser för utsagan. Prövningen kan avse hela utsagan eller delar av den. Det är, liksom vid bedömning av trovärdighet och tillförlitlighet, här så att domstolen inte alltid utförligt redovisar vilka prövningar man gjort. Det är inte alltid lätt att se vilka ställningstagande som ligger bakom en förkastad alternativ hypotes. I NJA 1996 s. 176 fanns en bärkraftig målsägandeutsaga som emotsades av den tilltalades utsaga samt dennes kamrats utsaga. Den alternativa hypotesen som ställdes upp genom dessa utsagor befanns vara lika trolig som målsägandeutsagan. Detta i kombination med att teknisk bevisning inte kunde utesluta något av de påstådda händelseförloppen gjorde att rimligt tvivel inte kunde uteslutas. I NJA 1980 s. 725, fall 2, fanns som nämndes ovan förhållandevis bärkraftiga utsagor men en alternativ hypotes gällande målsägandens vinster på att inte tala sanning framställdes av försvaret. Denna i kombination med utredningen i övrigt gjorde att rimligt tvivel inte kunde uteslutas.

I NJA 1992 s 446 prövades flera alternativa hypoteser. Den ena alternativa hypotesen, den tilltalades påstående om att målsäganden skulle ha varit tillsammans med en annan man och då förlorat sin oskuld och att hon till följd av detta hittat på hela historien för att hon inte vågade säga sanningen samt att hon på detta sätt skulle kunna lämna familjen där hon inte trivdes. Domstolen bemöter denna hypotes med att det saknas beaktansvärda skäl att tro att flickan sanningslöst skulle tillvita sin fader brott. Inte heller de alternativa hypoteser som det vittnespsykologiska sakkunnigutlåtandet framför vinner någon framgång i rätten. HD uttalar här att de skäl som utlåtandet anger som möjliga orsaker till att målsäganden inte talat sanning inte är beaktansvärda. Domstolen väger in vittnesuppgifter gällande flickans, kända, levnadssätt samt en psykologs vittnesmål till stöd för sina slutsatser gällande hypoteserna. De framlagda alternativa hypoteserna håller inte måttet mot bakgrund av utredningen i övrigt. Likaså var det i NJA 1993 s 68 där flera alternativa hypoteser prövades utan att de kunde anses hålla en sådan kvalitet att skapade rimligt tvivel. Alternativ gärningsman prövades men detaljerna som målsäganden har återgett i förhören har en stark anknytning till hennes hem. Domstolen utesluter att hennes utsaga grundar sig på händelser som utspelat sig någon annanstans. Inget talar för att en annan man haft sådant tillträde till hennes hem att denne haft tillfälle att utföra gärningarna. Den tilltalades egen hypotes om att målsäganden skulle ha tillvitat honom brott för att hon ville att hennes fader skulle flytta tillbaka hem faller på att målsäganden inte berättat om övergreppen förrän efter att hennes moder och den tilltalade meddelat att de skulle skiljas. Dessutom visar utredningen att målsäganden knappast kan ha trott att detta var möjligt.

Detta visar att domstolens uppställande av alternativa hypoteser är ett viktigt inslag i bevisvärderingen som kan skapa eller utesluta rimligt tvivel. I synnerhet när det gäller utsagemål. Ett krav på att en alternativ hypotes ska

ha en förankring i det övriga processmaterialet verkar tillgodoses. Det framstår som klart att hypotesen inte ska lämna vissa delar av målet oförklarade. Det är också tydligt att domstolen lägger ner arbete på att försöka vederlägga den alternativa hypotesen på samma sätt som man gör med huvudhypotesen. Vad man skulle önska är dock en ännu tydligare redovisning av arbetet med alternativa hypoteser i domskälen.

5.3 Domskälens utförlighet

För att en part i målet ska kunna förstå vad som ligger bakom domstolens beslut krävs det att man i domskälen har redogjort för hur man kommit till sin slutsats. Det har i rättsfallen ovan varit lite så och så med den saken. Man får ibland uppfattningen att domstolen tänkt något eller beaktat någon omständighet som ej funnit sin väg in i domskälen, se t.ex. den korta formuleringen i NJA 1980 s 725, fall 1. I detta fall hördes inte målsäganden i HD utan förhöret från HovR lästes upp. Uttryck som ”beaktansvärda skäl saknas” leder inte till någon klarhet om vad som avses. Bakom en sådan formulering måste det finnas en tankegång som man gärna hade tagit del av. Citatet ”det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta”⁶² används ofta för att få juridikstudenter att inse vikten av att vara utförliga vid redovisningen av sina svar vid tentamen. Detta krav borde beaktas även senare i arbetslivet. Man kan här återknyta till vad som tidigare nämnts om domskäl. Det krav man, enligt Frände⁶³, kan ställa på att det i domskälen motiveras hur man kommit fram till ett beslut innebär att en domare som ser rimliga tvivel på den tilltalades skuld vara uteslutna inte samtidigt kan fria för att han intuitivt känner att den tilltalade är oskyldig. Därmed uppstår en funktionell övertygelse om den tilltalades skuld eftersom rimliga tvivel har uteslutits och domaren därmed övertygats i skuldfrågan. Fitger⁶⁴ framhåller samma uppfattning om domskälens utförlighet i sitt uttalande om att det i vårt nutida demokratiska samhälle närmast borde utgöra en självklarhet att en domare även i bevisningsfrågor relativt utförligt bör redovisa sin uppfattning och hur han resonerar. Vi kan se i t.ex. NJA 1980 s. 725, fall 2, att domskälen är relativt utförliga. Det förhöll sig visserligen så att utsagorna i målet var längre och utförligare samt fler men detta förefaller ej vara den enda anledningen till domskälens utförlighet. Man diskuterar här utsagorna mer utförligt i alla delar. Det verkar snarare vara så att vissa domare är noggrannare i sina redovisningar av tankegångarna som ligger bakom domen. En jämnare praxis inom detta område skulle vara ett sätt att få både parter i målet och allmänheten att känna att rättssäkerheten är hög.

---

⁶² Hela citatet lyder: ”Vad du ej klart kan säga, vet du ej; med tanken ordet föds på mannens läppar: det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta.” Esaias Tegnér, ur Epilog vid Magisterpromotionen, Lund 1820.

⁶³ Frände, s. 344.

⁶⁴ Fitger, Rättegångsbalken, 3:e avd:2.

5.4 Ökade krav på stödbevisning

Kravet på stödbevisning i mål som består huvudsakligen av en målsägandeutsaga har möjligen ökat något under senare år vilket, i viss mån, bekräftas i praxis.⁶⁵ Detta var dock inget solklart ställningstagande då det angavs både avsaknad av stödbevisning och vag tidsangivelse som skäl för ogillande av den delen av åtalet. HD:s ordförande har sedan i en artikel⁶⁶ förtydligat ställningstagandet och angivit att det ”som regel”⁶⁷ ska krävas att målsägandeutsagan stöds av någon annan form av bevisning. Stödbevisningens styrka anges ej men man kan tänka sig att den typen av stödbevisning som har godtagits i de fällande domarna ovan fortfarande är tillräcklig om målsägandeutsagan håller den kvalité som den gjorde i de fallen. Detta uttalande leder tankarna till att det måste finnas undantag till denna ”regel”. Vilka dessa undantag kan vara är svårt att spekulera i men troligen är det så att HD inte vill utesluta att det kan finnas mål som bygger på en målsägandeutsaga vilken har en sådan bärkraft att den ensam kan nå upp till beviskravet. Att helt stänga dörren för denna möjlighet har HD troligen ansett vara att gå ett steg för långt. Åklagarmyndigheten har dragit slutsatsen att det inte är tillräckligt med endast målsägandeutsagan som bevisning i sexualbrottsmål då ord står mot ord.⁶⁸ Detta ställningstagande baseras på en genomgång av domar meddelade under 2005-2006. Om detta leder till att färre åtal väcks i mål där stödbevisning saknas återstår att se. Man kan dock hoppas att det leder till en större noggrannhet vid säkrandet av bevisning i den inledande förundersökningen. Det påtalades bl.a. i NJA 1996 s 176 att det fanns brister i denna del. Detta är knappast en unik händelse.

5.5 Slutord

Till sist vill jag ge några personliga reflektioner om beviskravet som sådant. Att fastställa någons skuld utom rimligt tvivel innebär att man är helt säker på sitt ställningstagande. Jag har personligen mycket svårt att se att det går att göra detta med säkerhet, baserat på en utsaga av en människa man ej har några kunskaper om. Jag har svårt att se att det går att göra även om man känner personen och anser sig ha djupgående kunskaper om denne. Kanske är det så att det till och med blir svårare om man har dessa kunskaper om en människa. Med det sista menar jag att både förtroende för och misstro emot en person naturligtvis färgar omdömet. Detta bekymmer ska normalt inte drabba våra domstolar då det förutsätts att domstolen inte känner målsäganden. Det man har att ta ställning till i slutändan, om utsagan håller måttet, är om personen har anledning att inte tala sanning. Eller om personen talar sanning i betydelsen existentiell sanning men inte historisk

---

⁶⁵ NJA 2005 s 712.

⁶⁶ Bo Svensson, JT 2006-07 s 383.

⁶⁷ Att kategoriskt kräva stödbevisning skulle strida mot principen om fri bevisprövning och fri bevisvärdering.

⁶⁸ RättsPM 2007:13.

sanning. Här skulle en utsageanalytisk modell som verkligen fungerar vara en ovärderlig hjälp. Tyvärr har det visat sig gång efter annan att de befintliga modellerna inte leder till samma resultat beroende på vem som använder dem. I likhet med vad HD har konstaterat i bl.a. NJA 1992 s 446 kan man inte rimligen stärka en målsägandeutsaga med en sådan analys så mycket att den kan lägga en till grund för en fällande dom utan annan stödbevisning. Som jag ser det är det tveksamt om man idag hade meddelat en fällande dom om bevisläget hade sett ut som det gjorde i NJA 1980 s 725, fall 1, där all form av stödbevisning saknades.

Även om det kan kännas olustigt att en gärningsman kan undkomma straff genom förslagenhet eller dåliga utredningar så är det betydligt lättare att smälta än att en oskyldig döms.

Käll- och litteraturförteckning

Juridisk doktrin

Litteratur

Bolding, Per Olof. *Går det att bevisa? Perspektiv på domstolsprocessen*. Norstedts Juridik AB, Stockholm, 1989.

Diesen, Christian. *Bevisprövning i brottmål*. Norstedts Juridik AB, Stockholm, 1994.

Ekelöf, Per Olof. Bohman, Robert. *Rättegång IV*, sjätte upplagan, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 1992.

Fitger, Peter. *Rättegångsbalken, Kap 31,35-39 och 41*. Norstedts Förlag AB, Stockholm, 1990.

Frände, Dan. *Finsk straffprocess I*, Juridiska fakulteten, Helsingfors Universitet, 1999.

Schelin, Lena. *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*. Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2007.

Stening, Anders. *Bevisvärde*. Liber Tryck, Stockholm, 1975.

Träskman, Per Ole. *Presumptionen om den för brott misstänktes oskyldighet*. Festskrift till Lars Welamson, s. 479. Norstedts Förlag AB, Stockholm, 1987.

Träskman, Per Ole, *Rimligt eller inget rimligt tvivel*. Festskrift till Lars Heuman, s. 502f. Jure förlag AB, Stockholm, 2008.

Artiklar

Gregow, Torkel. "Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn." SvJT 1996, s. 509.

Diesen, Christian. "Utom rimligt tvivel - om beviskrav och bevisvärdering i brottmål." Juridisk tidskrift, 1996-97, s. 525.

Diesen, Christian. "Bevisvärdering och vittnespsykologisk utsageanalys. Metodlikheter och metodskillnader." Juridisk tidskrift, 1999-00, s. 299.

Bo Svensson, "Felaktigt dömda – några synpunkter med anledning av en rapport från JK:s rättssäkerhetsprojekt." Juridisk tidskrift, 2006-07 s 383.

Offentligt tryck

Proposition 1986/87:89, *Om ett reformerat tingsrättsförfarande*.

SOU 1938:44, *Processlagsberedningens förslag till rättegångsbalk. II. Motiv mm.*

SOU 2001:103, *En modernare rättegång*. Slutbetänkande av 1999 års Rättegångsutredning.

Övrigt

RättsPM 2007:13. "Domstolarnas bevisvärdering i sexualbrottmål – en kartläggning." Åklagarmyndigheten, Utvecklingscentrum Göteborg, 2007.

Rättsfallsförteckning

NJA 1980 s. 725

NJA 1982 s. 164

NJA 1982 s. 525

NJA 1990 s. 210

NJA 1990 s. 555

NJA 1991 s. 56

NJA 1991 s. 83

NJA 1992 s. 446

NJA 1993 s. 68

NJA 1994 s. 268

NJA 1996 s. 27

NJA 1996 s. 176

NJA 1999 s. 480

NJA 2005 s. 237

NJA 2005 s. 712

.